

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra mediálních a kulturních studií a žurnalistiky

**REFLEXE SOVĚTSKÉHO SVAZU NA STRÁNKÁCH
ČASOPISU PŘÍTOMNOST V LETECH 1924/25 A 1934/35**

*The Soviet Union Reflection on the pages of the Presence magazine in
1924/25 and 1934/35*

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tomáš Pika

Vedoucí práce: PhDr. Petr Orság PhD.

Olomouc 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Reflexe Sovětského svazu na stránkách časopisu Přítomnost v letech 1924/25 a 1934/35* zpracoval samostatně, a že zde uvádím veškeré prameny, ze kterých jsem vycházel. Celkový rozsah závěrečné práce činí 134 657 znaků.

V Olomouci dne 1. 5. 2017

Tomáš Pika

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu své práce PhDr. Petru Orságovi za věcné připomínky a poznatky, které mi pomohly s vypracováním práce.

ANOTACE

Tato bakalářská práce má název Reflexe Sovětského svazu na stránkách časopisu Přítomnost v letech 1924/25 a 1934/35. Jejím cílem je zjistit, jak psali autoři časopisu Přítomnost o Sovětském svazu v letech 1924/25 a 1934/35. Součástí tohoto cíle je také srovnání těchto dvouletých období. Výsledkem práce je zjištění, jakým způsobem se měnil názor časopisu Přítomnost na Sovětský svaz v rozmezí desetiletí. Dalším cílem práce je zjistit, zda autoři Přítomnosti reflektovali důležité události z let 1934/35 – uznání Sovětského svazu Československem, vstup Sovětského svazu do Společnosti národů, podpis československo-sovětské spojenecké smlouvy a počátek stalinského teroru. Tyto události totiž mohly výrazně ovlivnit názor redaktorů Přítomnosti na Sovětský svaz ve zkoumaném období. Práce bude prostřednictvím historicko-srovnávací metody vypovídat o názorovém vývoji časopisu na Sovětský svaz v rozmezí desetiletí.

Klíčová slova: Sovětský svaz, časopis Přítomnost, Ferdinand Peroutka, názory, Československo, první republika

ANOTATION

This bachelor thesis is entitled The Soviet Union Reflection on the pages of the Presence magazine in 1924/25 and 1934/35. Its aim is to find out how the authors of the Presence about the Soviet Union wrote in 1924/25 and 1934/35. This objective also includes a comparison of these two periods. The result of the thesis is to find out how the opinion of the Presence on the Soviet Union has changed over a decade. Another aim of the work is to find out whether the authors of the Presence magazine reflected important events from 1934/35 - the recognition of the Soviet Union by Czechoslovakia, the Soviet Union entry into the League of Nations, the signing of the Czechoslovak-Soviet Alliance and the beginning of Stalin's terror. These events could affect the opinion of the authors of the Presence magazine on Soviet Union during the research period. The work will, through the historical-comparative method, testify about the opinion of the magazine on the Soviet Union over the decades.

Key words: Soviet Union, The Presence magazine, Ferdinand Peroutka, opinions, Czechoslovakia, first republic

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 VZNIK SOVĚTSKÉHO SVAZU.....	5
1.1 IDEOLOGIE.....	5
1.1.1 Marxismus v Rusku	6
1.2 CESTA KE KOMUNISMU.....	7
1.2.1 Převzetí moci.....	7
1.2.2 Upevnění moci	9
1.2.3 Shrnutí prvních let Sovětského svazu.....	10
1.3 PŘEVZETÍ MOCI STALINEM: VELKÝ TEROR V LETECH 1934/35.....	11
2 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ.....	14
3 ČASOPIS PŘÍTOMNOST	16
3.1 SLOŽENÍ REDAKCE ČASOPISU PŘÍTOMNOST	17
3.2 EKONOMICKÁ SITUACE PŘÍTOMNOSTI	18
3.3 RUBRIKY ČASOPISU PŘÍTOMNOST	19
4 ČASOPIS PŘÍTOMNOST A SOVĚTSKÝ SVAZ	20
4.1 PEROUTKA A KOMUNISTICKÁ IDEOLOGIE	20
4.2 ČLÁNKY Z LET 1924-25	27
4.2.1 Politika	27
4.2.1.1 Texty zahraničních autorů - Politika.....	27
4.2.1.2 Texty domácích autorů - Politika	30
4.2.2 Společnost	33
4.2.2.1 Texty zahraničních autorů - Společnost.....	33
4.2.2.2 Texty domácích autorů - Společnost	34
4.2.3 Kultura.....	37
4.2.3.1 Texty zahraničních autorů - Kultura.....	37
4.2.4 Shrnutí let 1924-25	39
4.3 ČLÁNKY Z ROKU 1934.....	40
4.3.1 Politika	40
4.3.1.1 Texty domácích autorů - Politika	40
4.3.2 Společnost	42
4.3.2.1 Texty zahraničních autorů - Společnost.....	42
4.3.2.2 Texty domácích autorů - Společnost	43
4.3.3 Kultura.....	45
4.3.3.1 Texty domácích autorů - Kultura.....	45
4.3.4 Shrnutí let 1934	47

4.4	ČLÁNKY Z ROKU 1935	48
4.4.1	Politika	48
4.4.1.1	Texty domácích autorů - Politika	48
4.4.2	Společnost	50
4.4.2.1	Texty zahraničních autorů - Společnost.....	50
4.4.2.2	Texty domácích autorů - Společnost	51
4.4.3	Kultura	54
4.4.3.1	Texty domácích autorů - Kultura.....	54
4.4.4	Shrnutí let 1935	55
5	ZÁVĚR	57
6	SEZNAM ZKRATEK	61
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62
	PRIMÁRNÍ PRAMENY	62
	SEKUNDÁRNÍ ZDROJE	65

ÚVOD

Převzetí moci v Rusku bolševiky a vznik Sovětského svazu výrazně ovlivnil svět na konci první světové války. V zemi, kde po 300 let vládla dynastie Romanovců, se náhle zcela změnila situace a po krátkém období demokracie se moci chopil režim, který svým zřízením Evropu ohrožoval, ale zároveň i fascinoval. Stejně situaci vnímal také novinář Ferdinand Peroutka, který od roku 1919 působil jako odpovědný redaktor v časopisu Tribuna. Podle jeho vzpomínek z exilových let ho Velká říjnová revoluce velmi vyděsila.¹ Sám levicově smýšlející, poukazoval na fakt, že komunismu, na rozdíl od jím prosazovaného socialismu, nejde o svobodu jednotlivce, ale o jeho vtělení do mohutné, snadno ovladatelné masy. Přirovnal dokonce komunistickou společnost k tělu, které vykonává pohyby, cítí a myslí podle toho, jak myslí v danou chvíli určitá hlava v Moskvě.² Právě tyto názory na Sovětský svaz se později mohly promítnout do jím vedeného časopisu Přítomnost, který za finanční podpory prezidenta Masaryka v roce 1924 založil. Z toho důvodu bude předmětem této práce reflexe Sovětského svazu na stránkách prvorepublikového časopisu Přítomnost.

Jelikož rozsah bakalářské práce neumožňuje prozkoumat podrobně všechny publikované články časopisu Přítomnost o Sovětském svazu, budou vybrány pouze ty, které byly publikovány v letech 1924/25 a 1934/35. Tento výběr bude dále v práci vysvětlen.

Teoretickou část mé práce rozdělím do tří kapitol. V první kapitole se budu zabývat samotným Sovětským svazem. V následných podkapitolách stručně přiblížím okolnosti vzniku Sovětského svazu a samotnou komunistickou ideologii, která se stala později zdrojem pro vznik také dalších komunistických republik v Evropě. Součástí první kapitoly se stane také podkapitola o stalinském teroru, který začal v prosinci 1934, po atentátu na Sergeje Kirova a vedl k převzetí veškeré moci v Sovětském svazu Josifem Stalinem. Důvodem proč jsem se tuto událost, která má přesah až do roku 1938, rozhodl zařadit do své práce, je nejen důležitost této události v dějinách Sovětského svazu ve zkoumaném období, ale také předpoklad reflexe a hodnocení následných procesů autory Přítomnosti.

Ve druhé kapitole se zaměřím na vývoj československo-sovětských vztahů, které by mohly mít vliv také na vnímání Sovětského svazu redakcí časopisu Přítomnost. Při této úvaze vycházím z vědomí názorové shody mezi Edvardem Benešem, jako vrcholným představitelem

¹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách 1895-1938*. Litomyšl: Paseka, 2003. ISBN 8071855685. s. 20.

² Tamtéž. s. 255.

československé diplomacie a pozdějším prezidentem a Ferdinandem Peroutkou, šéfredaktorem Přítomnosti, který chod časopisu významným způsobem ovlivňoval.³

Ve třetí kapitole, která bude zároveň poslední kapitolou teoretické části, představím samotný časopis Přítomnost. Na základě dostupné literatury přiblížím jeho financování, složení redakce a nakonec také jednotlivé rubriky časopisu. Informace v této kapitole obsažené, budou zároveň důležité pro pochopení fungování časopisu ve zkoumaném období.

V praktické části práce bude prvotním cílem zjistit, jak psali autoři Přítomnosti o Sovětském svazu v letech 1924/25 a 1934/35. Součástí tohoto cíle bude tato dvouletá období porovnat. Přitom je stanovena hypotéza, že názor časopisu na Sovětský svaz bude negativní zejména v prvních dvou letech, kdy byl takto Sovětský svaz vnímán vrcholnými představiteli české diplomacie.⁴ Naopak pro léta 1934 a 1935 je stanovena hypotéza, že názor na Sovětský svaz bude spíše pozitivní, protože v těchto dvou letech podnikl Sovětský svaz četné kroky ke sblížení nejen se západními mocnostmi, ale také se samotným Československem.

Dalším cílem práce pak bude vysledovat reflexi událostí z let 1934/35, které mohly zásadním způsobem ovlivnit názor redakce časopisu Přítomnost na Sovětský svaz. Jedná se o události – vstup Sovětského svazu do Společnosti národů, uznání Sovětského svazu Československem a následný podpis československo-sovětské spojenecké smlouvy. U těchto událostí je zároveň stanovena hypotéza, že budou redakcí Přítomnosti vnímány pozitivně, z důvodu získání zdánlivě silného spojence proti sílícímu Německu. Oproti tomu u reflexe stalinského teroru je předpokládán negativní postoj redaktorů Přítomnosti.

Předmětem zkoumání se stanou všechny články o Sovětském svazu, které Přítomnost publikovala v letech 1924/25 a 1934/35. Ty byly získávány z online volně dostupného archivu časopisu Přítomnost a budou řazeny v rámci jednotlivých ročníků do tematických okruhů Politika, Společnost a Kultura. Tyto tematické okruhy kopírují tradiční rubriky časopisu Přítomnost – Politika, Život a instituce (Doba a lidé) a Literatura a umění. Pro ostatní, volně se vyskytující rubriky jako Věda a práce nebo Národní hospodář zvláštní okruhy vytvářeny nebudou. Důvodem je malý počet článků o Sovětském svazu, které bylo možné najít v těchto rubrikách. Vytváření zvláštních kapitol, pro každý jednotlivě

³ Peroutka se s Benešem názorově shodoval dokonce více, než s Masarykem. Jako důvod Kosatík uvádí věkovou blízkost obou osobností.

KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5. s. 98.

⁴ Zejména pak prezidentem Masarykem a ministrem Benešem

publikovaný článek by bylo vzhledem k cílům práce nadbytečné. Tyto články budou vřazeny na základě tématu, kterému se věnují do tří zmíněných tematických okruhů. Uvnitř těchto okruhů budou dále rozděleny na Texty domácích autorů a Texty zahraničních autorů. Články, u nichž není uveden autor, budou řazeny mezi Texty domácích autorů.⁵ Přeložené články zahraničních autorů jsou do práce zařazeny proto, že jejich publikace v Přítomnosti vypovídá také o názoru redakce. Články na pokračování budou chápány jako jeden článek, protože tematicky tvoří jeden celek a mají tedy i jednotný názor na zkoumanou problematiku.

Zvláštní kapitola bude vyčleněna pro články Ferdinanda Peroutky. Důvodem je skutečnost, že Ferdinand Peroutka měl na chod časopisu zásadní vliv, a tedy je možné usuzovat, že jeho vlastní názor, plynoucí z jeho článků, bude mít významný dopad také na názor jím vedeného časopisu Přítomnost.

Jednotlivé články budou řazeny do tří kategorií. Jestliže bude obsah článku vůči Sovětskému svazu převážně sympatizující či pochvalný, bude zařazen mezi pozitivní články. Jestliže bude obsah převážně kritický, bude zařazen mezi negativní, kritické články. Jestliže názor nebude možné vysledovat, nebo bude-li článek pouze informovat o dění v Sovětském svazu bez vlastního přidaného názoru autora, bude zařazen mezi neutrální články.⁶ Tento typ kategorizace jsem se rozhodl aplikovat navzdory vědomí, že posuzování jednotlivých článků může být ovlivněno také subjektivním hodnocením výzkumníka.⁷ I přesto bude snahou mezi kladné či záporné články řadit pouze ty typy textů, u kterých bude autorův názor zřejmý.

Pro vyhledávání článků bude v letech 1924 a 1925 využito příložených obsahů. Pro roky 1934 a 1935 již příložené obsahy nejsou. Z toho důvodu budou postupně procházena jednotlivá čísla obou ročníků. Články pak budou hledány na základě titulků. Mezi vybrané články pak nebudou řazeny ty, které budou pouhou reakcí na články či útoky Rudého práva, a to i navzdory možné zmínce Sovětského svazu. Důvodem je skutečnost, že by práce následně byla nepřehledná a musela by zahrnovat také články z Rudého práva, což by překročilo samotný rámeček práce.

Rok 1924 byl prvním rokem fungování časopisu a zároveň rokem, který je nejbližší vzniku samotného Sovětského svazu. Stane se tak základním rokem bádání této práce. Z důvodu malého počtu článků o Sovětském svazu v roce 1924 – pouhé 4 články v padesáti číslech časopisu – bude do práce připojen také následující rok 1925, který počet textů

⁵ Jedná se o články uvedené jako Stultus nebo Occidentalis.

⁶ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3568-9. s 294.

⁷ Tamtéž. s. 303.

navýší o 15. Právě z důvodu malého počtu článků v roce 1924, bude také pozměněna původně zamýšlená koncepce praktické části práce. Namísto zvláštních kapitol pro články z let 1924 a 1925, dojde k jejich spojení v rámci jedné kapitoly – Články z let 1924/25. Ta bude svým rozsahem odpovídat dalším kapitolám – Články z roku 1934, Články z roku 1935.

Roky 1934 a 1935 byly vybrány zejména z důvodu desetiletého odstupu, který tak dopomůže vysledovat potenciální názorový vývoj redakce časopisu *Přítomnost* na Sovětský svaz v rozmezí desetiletí, během kterého došlo ke značné změně geopolitické situace prvorepublikového Československa. Zároveň je možné v těchto dvou letech nalézt řadu důležitých událostí, které mohly názor redakce zásadním způsobem ovlivnit, a jejichž reflexe se stane druhým cílem práce. Jedná se o události jako – vstup Sovětského svazu do Společnosti národů, uznání Sovětského svazu Československem a následný podpis československo-sovětské spojenecké smlouvy. Do práce bude zahrnuta také reflexe počátku stalinského teroru na přelomu let 1934 a 1935.

Názor časopisu bude získán na základě obsahu publikovaných článků ve zkoumaném období. K tomuto účelu byla zvolena historicko-srovnávací metoda, u níž jsou klíčovým zdrojem informací historické prameny. Tisk řadíme mezi lineární historické prameny. Při práci s ním je třeba chápat, že není věrným odrazem pravé reality, stále se ale pohybuje v řádu kontrolovatelného vědění.⁸ Při aplikaci historicko-srovnávací metody volíme mezi dvěma postupy: synchronním a diachronním. Vzhledem k cílům práce bude využit diachronní přístup, který se zaměřuje na jeden objekt – v tomto případě časopis *Přítomnost* – a zkoumá jeho vývoj v určitém časovém období.⁹ Součástí historicko-srovnávací metody je také komparace se sekundárními zdroji informací. Jelikož však není cílem práce verifikovat jednotlivé, ve člancích obsažené informace, bude na nesrovnalosti poukázáno pouze v případě, že to bude pro cíle práce důležité. V mediálních studiích se v současnosti stále více užívá metoda konstruktivistická – závěry se omezují na to, jak zkoumané zdroje o události vypovídaly, ne jak ve skutečnosti daná událost probíhala.¹⁰ Výsledkem práce bude tedy ucelený pohled na názorový vývoj autorů časopisu *Přítomnost* na Sovětský svaz, který bude vypovídat o názoru časopisu jako celku v rozmezí desetiletí.

⁸ ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-309-9. s. 351.

⁹ SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužší metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3568-9. s. 387.

⁹ Tamtéž. s. 388.

¹⁰ Tamtéž. s. 387.

¹⁰ Tamtéž. s. 390.

1 VZNIK SOVĚTSKÉHO SVAZU

Sovětský svaz vznikl na troskách bývalého Ruského impéria jako nástupnický, a vůbec první komunistický stát světa. V době jeho vzniku se nepředpokládalo, že by tento druh státního zřízení mohl dlouhodobě fungovat. Revolucionářům Leninovi¹¹, Lvu Trockému, ale i samotnému Stalinovi¹², pomohla k moci velká shoda náhod. Vypukla světová válka, na kterou nebylo Rusko, ať už vojensky nebo hospodářsky připraveno.¹³ Pochopitelně tedy přišly značné vojenské neúspěchy. To vedlo k ještě většímu zhoršení, v té době už poměrně zoufalé hospodářské a sociální situace v Rusku.

Lenin byl v první řadě teoretik, kterému chyběla politická praxe. Jeho teorie, které se snažil aplikovat v reálném světě, většinou vedly k jiným výsledkům, než původně zamýšlel.¹⁴ Jeho vysněná revoluce uspěla zejména díky finanční podpoře Německa, které vidělo v revolucionářích naději na vyřazení Ruska z války a tedy uzavření východní fronty. O rozsahu částky, která byla na pomoc bolševikům věnována, se dodnes vedou spory. Výsledek však byl takový, že bolševický režim nejen, že ustál hospodářské krize ve vlastní zemi a dokázal se vypořádat s občanskou válkou, ale také přežil samotné Německé císařství a během třiceti let ovládl také značnou část Evropy.¹⁵

1.1 IDEOLOGIE

Slovo komunismus, tak, jak je chápáno od 20. století, je výslednicí mnoha vlivů. Základem je však učení Marxe a Engelse, kteří byli z velké části ovlivněni osobou Maxmiliána Robespiera a dalších francouzských revolucionářů 18. a 19. století.¹⁶ Ekonomicky čerpali například z Davida Ricarda, který se zaměřoval na hnací síly ve výrobě a obchodu, vyvolané kapitalismem ve Spojeném království. S tím se však neshodovali v otázce soukromého vlastnictví. Ideologicky pak čerpali z Hegelových spisů, ve kterých se psalo, že historie je pouhý sled kroků, směřujících ke stále lepšímu stavu lidstva a věcí.¹⁷

Marx s Engelsem však nebyli těmi, kdo nekriticky přijímají to, co jejich ideologické vzory vytvořily. Naopak z velké části vybírali z těchto teorií, co považovali za vhodné.

¹¹ Vladimír Uljanov

¹² Vissarion Džugašvili

¹³ viz Rusko-Japonská válka (1904-5)

¹⁴ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2., dopl. vyd., V Albatrosu 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00987-0., s. 34

¹⁵ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8., s. 15.

¹⁶ Tamtéž. s. 23.

¹⁷ Tamtéž. s. 34.

Tvrdili o sobě, že jsou tvůrci syntéz, které pak následně rozvíjeli.¹⁸ Marxismus svým způsobem vycházel také z náboženství. Klíčovým prvkem marxismu je jistý druh apokalypsy, kdy se zhroutí starý systém a vytvoří se tak prostor pro novou společnost.¹⁹ Stejně tak snaha o rovnost v materiálním vlastnictví je podobná náboženským výjevům.

Ačkoliv Marx s Engelsem odmítali idealizaci chudých, jako těch slušných a vždy nesobeckých, sami se k podobnému sentimentu často uchýlovali. Hovořili-li o chybách „proletariátu“, pak veškerá pochybení dávali za vinu vládnoucí třídě a kapitalismu.²⁰

Na rozdíl od Herberta Spencera a jeho Sociálního darwinismu, však nebyli Marx s Engelsem zastánci postupných pokojných změn. Otcové marxismu zakládali svou teorii na třídním boji, kdy vítězná dělnická třída přetvoří současný svět a vytvoří tak podmínky pro nastolení nové, dokonalé společnosti. Co však s teorií Herberta Spencera sdíleli, bylo přesvědčení, že historie je tvořena vývojovými fázemi společnosti, z nichž má ta nejlepší teprve přijít.²¹

1.1.1 MARXISMUS V RUSKU

Šíření revolučních myšlenek v předrevolučním Rusku napomohlo cenzurou povolené vydávání Marxova Kapitálu. Marxismus se stal po dobu patnácti let náhradkou za liberální teorie, které v Rusku chyběly. Oblibu si získal především mezi inteligencí a univerzitně vzdělanými studenty. I přesto se s ním velká část liberálně naladěné vrstvy postupně rozešla. Důvodem byla orientace marxismu na zájmy dělnictva, které netvořilo v Ruském impériu dominantní vrstvu.²² Dalším důvodem byl pro marxismus důležitý prvek vzniku kapitalistické společnosti, kterou značná část rolnického obyvatelstva odmítala. Marxismus byl psán pro zcela jiný druh společnosti, než byla ta ruská. Počítal se silně industrializovaným a vyspělým, nikoli feudálním státem.

I přesto marxistická myšlenka v Rusku zcela nezanikla. Sněmem v Minsku 1898 vznikla nová strana – Sociální demokracie.²³ Ta se však nesečkala s významným zájmem těch, které si dala za cíl zastupovat – tedy dělnictva. Proto došlo ve straně k rozkolu a vznikly dvě frakce.²⁴ Menševici, vedení Juliem Martovem se chtěli nadále držet myšlenky evropských

¹⁸ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 24.

¹⁹ Tamtéž. s. 24.

²⁰ Tamtéž. s. 30.

²¹ Tamtéž. s. 28.

²² REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 25.

²³ Konstituovala se však až v toce 1903 na sněmech v Londýně a Bruselu.

SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 52.

²⁴ Kromě nich vzniklo dalších několik menších frakcí.

sociálních demokracií, a tedy zastupovat zájmy dělnictva. Naopak bolševici vedení Vladimírem Leninem, prosazovali stranu tvořenou aktivními revolucionáři, jejichž cílem by nebylo pouze zlepšení postavení dělnictva, ale zároveň také zájmy vyššího řádu - změna společenského a státního zřízení.²⁵

Lenin kritizoval ostatní frakce, že marxismus v zásadních otázkách zradily.²⁶ Sám se pasoval do pozice obránce ryzích hodnot marxismu. Jeho cílem se stala násilná revoluce, industrializace, urbanizace, vymýcení náboženství a starých venkovských tradic. Pozvolná snaha přetvořit Rusko v systém, na který lze Marxovy myšlenky aplikovat. Právě na venkově žijící rolnické obyvatelstvo, tvořilo nejvíce monarchisticky smýšlející část společnosti.²⁷ Aby mohl fungovat nový Leninův řád, musel staré Rusko zničit, vykořenit z jeho tradic. Měl vzniknout nový systém. Systém pokrokový, založený na sociálním inženýrství a hospodářském plánování.²⁸

1.2 CESTA KE KOMUNISMU

1.2.1 PŘEVZETÍ MOCI

Duma se po pádu carského režimu stala nechtěně institucí, ke které dělníci i vojáci směřovali své demonstrace. Byla chápána jako symbol vítězství lidu nad starým režimem.²⁹ Po dvou měsících však bylo nutné, aby se do vlády vedené Georgijem Lvovem zapojily také socialistické strany, které byly do té doby sdruženy pouze v sovětu.³⁰

Lenin stále pobýval ve Švýcarsku a mohl se tedy vyjadřovat k dění v Rusku pouze korespondenčně. Jeho zápal se rozhodli využít Němci, aby tak docílili stažení Ruska z války. Proto umožnili jeho přejezd přes Německé území do Ruska v uzamčeném voze vlaku. Lenin této příležitosti využil a do Petrohradu dorazil 4. dubna. Tam také pronesl svůj projev zakončený slovy: „Ať žije socialistická revoluce!“³¹

V době Leninova příjezdu už průmysl téměř nefungoval. Nefungovalo ani zásobování měst potravinami. Červnová ofenziva skončila porážkou ruské armády a vedla k dalším

²⁵ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 26.

²⁶ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 55.

²⁷ Cara vnímali jako panovníka z boží vůle.

²⁸ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 55.

²⁹ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 58.

³⁰ Důvodem byla chystaná demise vlády, po protestech proti snahám ministra zahraničí Miljukova, vést ofenzivní válku, aby byly zaručeny garance územních nároků Ruska po vyhrané válce.

SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 61.

³¹ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 72.

územním ztrátám na Ukrajině. Vláda už nebyla schopná tuto situaci řešit, a tak předala moc kabinetu esera Alexandra Kerenského. Ten už však nebyl schopný situaci v zemi kontrolovat. Po nevydařeném angažmá bolševiků při červencových demonstracích, se vládě alespoň podařilo obvinít bolševiky z rozvratnické činnosti. Lenin byl označen za německého agenta a musel uprchnout z Petrohradu – tentokrát do Finska.

Kerenskij ve snaze jednou pro vždy skoncovat s bolševiky, jmenoval vrchním velitelem generála Kornilova, kterého povolal s vojskem do Petrohradu v představě policejní akce proti bolševikům.³² Kerenskij se však v poslední chvíli zalekl generálových ambicí a přesun vojáků do hlavního města odvolal.³³ Po nevydařeném Kornilově puči se 10. října³⁴ vrátil do Petrohradu také Lenin a vyzval k okamžitému uchopení moci. Rozhodnutí o tom padlo 16. října a už 20. října začal fungovat Vojenský revoluční výbor, mocenské centrum převratu.³⁵ Vláda už neměla možnosti, jak bolševikům v puči zabránit. Vojsko bylo demoralizované, neochotné plnit její příkazy. Generálové už Kerenskému po Kornilově zatčení také nevěřili. 23. října poslala vláda Petrohradskému sovětu ultimátum, ve kterém ho vyzvala ke zrušení všech omezení činnosti štábu petrohradského vojenského obvodu. Bolševici zareagovali obsazením města za pomoci petrohradské posádky.³⁶ 25. října ráno se v Petrohradě objevilo Leninovo prohlášení, ve kterém deklaroval převzetí moci Vojenským revolučním výborem. Tím bylo přerušeno zasedání Předparlamentu, Prozatímní vláda byla svržena a moci se chopili bolševici.

Byla zvolena nová vláda – Rada lidových komisařů.³⁷ Jejím předsedou se stal Lenin. Ten také vydal urychleně dva dekrety – „O půdě“ a „O míru“. Prvním vyvlastnil pozemky dvora, církve i šlechty bez nároku na kompenzaci a přidělil je rolnictvu.³⁸ Druhý dekret pak dával za úkol nově zvolenému lidovému komisaři zahraničí Trockému, aby sjednal mír s Německem.³⁹ Mírové rozhovory v Brestu Litevském Trocký záměrně prodlužoval, protože dobře chápal dilema, před které byli bolševici postaveni. Buďto odmítnou mírové návrhy

³² PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa. 2.*, dopl. vyd., V Albatrosu 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00987-0. s. 10.

³³ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 62.

³⁴ Podle juliánského kalendáře

³⁵ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 101.

³⁶ Tamtéž. s. 102-103.

³⁷ Ministři se nově nazývali Lidovými komisaři

³⁸ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 70.

SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 70.

³⁹ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 105.

a tím budou riskovat pokračování války s Německem a Rakousko-Uherskem⁴⁰, nebo je přijmou a budou čelit nepokojům v Rusku. Němci však nakonec stanovili ultimátum, které už Lenin musel respektovat, aby neriskoval okupaci. Proto 3. března 1918 podepsal mír mezi Ruskem a Německem, za ohromných územních ztrát Ruska.⁴¹

1.2.2 UPEVNĚNÍ MOCI

Brest-Litevský mír znechutil nejen některé bolševiky, ale především levé esery, kteří vyžadovali raději čestnou porážku, než „hanebný mír“.⁴² V Samaře založili vlastní vládu – Komuč,⁴³ který začal okamžitě budovat armádu a společně s československými legionáři zahájil občanskou válku v Rusku.⁴⁴ Komuč však sám nedokázal bolševikům čelit a po odchodu legionářů byla jeho vojska poražena. Stejně tak byla do roku 1919 poražena také ostatní bělogvardějská vojska.

V roce 1918 Lenin přejmenoval stranu na Komunistickou stranu Ruska. Ta pak vládla v každém okrese drženém bolševiky.⁴⁵ Zároveň zde měla volnou ruku Čeka. Politický a ideologický monopol, ve spojení s agitací dokázal obhájit probíhající teror jako nutnost. Byla tak houfně vyvlastňována církevní půda a kněží, rabíni i imámové byli v procesech odsuzováni a popraveni. Školy a tiskoviny byly podřízeny straně. Sílicí nepokoje se rozhodl X. sjezd strany řešit novou ekonomickou politikou (NEP). Násilné rekvizice půdy, proti kterým se vedly četné demonstrace a povstání, měly být nahrazeny odstupňovanou naturální dávkou. Ta měla být natolik nízká, aby rolníci mohli také soukromě obchodovat.⁴⁶

Vláda se obecně snažila upevnit svou moc v zemi. Lidové komisariáty byly kontrolovány dělnicko-rolnickým inspektorátem. Veškeré pro stranu důležité posty byly vedeny v tzv. nomenklatuře, zavedené roku 1923. Díky tomu mohla strana dosazovat do zodpovědných funkcí své kádry, které tak dokázaly zajistit plnění centrálně stanovené politiky.⁴⁷ Politický systém strany byl dotažen až v roce 1921. Jednotlivé frakce uvnitř komunistické strany byly zrušeny. Všechny dřívější spory ve straně byly vyřešeny

⁴⁰ V té době konflikt už nemohli vyhrát, protože Lenin neměl vojsko, které by mohl proti Německu postavit.

⁴¹ Rusko Brest-Litevským mírem přišlo o pobaltské republiky, Gruzii, Polsko, Bělorusko, Ukrajinu a Finsko. Turecku připadlo Zakavkazsko a Rumunsku Besarábie.

⁴² PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2., dopl. vyd., V Albatrosu 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00987-0. s. 30.

⁴³ Výbor členů ústavodárného shromáždění

⁴⁴ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8. s. 138.

⁴⁵ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8. s. 74.

⁴⁶ Tamtéž. s. 73.

⁴⁷ Tamtéž. s. 75.

její „očistou“ od buřičů. Lenin chtěl vytvořit jednoduchou pyramidu moci.⁴⁸ Současně s tím zamýšlel vytvořit – po vyhrané občanské válce – kromě již existující Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR) také další sovětské republiky. Ty pak měly uspokojit jednotlivé národnostní cítění ruských národů a uklidnit tak spory s centrální vládou v Moskvě, která by ve skutečnosti místní vlády řídila. 30. prosince 1922 tak vznikl, na základě spojení sovětských republik, Sovětský svaz.⁴⁹

1.2.3 SHRnutí PRVNÍCH LET SOVĚTSKÉHO SVAZU

V úvodu této části bylo zmíněno, že Leninovi jeho plány ve skutečnosti nevyšly zcela tak, jak je původně zamýšlel. Strana byla více rozštěpená, nadále mohlo veřejně fungovat náboženství a soukromý obchod. Stejnou měrou zůstaly netknuty některé venkovské tradice a stát časem uvolnil ze svého vlastnictví také některé hospodářské sektory. Nadále scházely silnice i železnice, telefony, rozhlas a především více vzdělaných úředníků.⁵⁰ Bolševičtí vůdcové při tvorbě komunistického státu vycházeli, spíše než z Marxe a Engelse, z leninského výkladu. Vznikl tak v hrubých rysech politický systém, který situaci v Rusku výrazně nezlepšil. Po Leninově smrti započal boj o moc. Ten byl vyřešen až ve 30. letech Stalinovými čistkami a zavedením teroru, který skončil až v roce 1938. Trocký, jako symbol opozice proti Stalinovi, byl nucen odejít do emigrace, kde byl i přesto zabit ruskými agenty.

Stalin přebíral po Leninovi vůdčí úlohu v sovětském Rusku tak, že ve vykonstruovaných politických procesech vyvraždil značnou část ruské generality, inteligence, elit a zejména bolševických vůdců, kteří byli jeho konkurenty. Nicméně i přesto byly tyto jeho činy přehlušeny událostmi doby, ve které se odehrávaly. V Německu se dostal k moci Adolf Hitler, který se stal záhy stejným, ne-li ještě závažnějším nebezpečím, než samotný komunismus.

I přesto ještě před samotným vzestupem Hitlera, inspiroval komunismus válkou rozvrácené evropské státy k zavedení podobného systému. Ten však skončil dříve či později nezdarem.⁵¹ Vzniku evropských komunistických států tak napomohla až druhá světová válka, která do poválečné sféry vlivu Sovětského svazu vehnala také Československo.

⁴⁸ Tamtéž. s. 77.

⁴⁹ PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa. 2.*, dopl. vyd., V Albatrosu 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00987-0. s. 42.

⁵⁰ SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8., s. 79.

⁵¹ Maďarská republika rad fungoval čtvrt roku, Bavorská republika rad pouze jeden měsíc

1.3 PŘEVZETÍ MOCI STALINEM: VELKÝ TEROR V LETECH 1934/35

Vzhledem k časové ukotvenosti práce a jejím cílům, je nutné zmínit a rozvést také Stalinův teror a s ním spojené politické procesy. Označení „Velký teror“ značí období mezi lety 1934-1938, nebo úžeji 1937-38. Tento časový úsek se vyznačoval mohutným zatýkáním a popravami sovětských občanů.⁵² Nebyl cílen pouze na ty, kteří stáli v opozici režimu, ale také proti širokým vrstvám obyvatelstva, které stále pochybovalo o správnosti kroků sovětské vlády.

Symptomy pro „Velký teror“ můžeme nalézt už na přelomu let 1929/30, kdy započaly kroky násilné kolektivizace, přepjaté industrializace a násilného výkupu obilí na Ukrajině, jehož výsledkem byly velké hladomory na Ukrajině, při nichž zemřely miliony lidí. V letech 1930-36 bylo právě z důvodu nucené kolektivizace zatčeno 2 250 000 sovětských občanů, z nich 40 000 bylo odsouzeno k smrti a téměř milion skončil v táborech nucených prací.⁵³

Z počátku 30. let byl tedy teror směřován mimo politickou sféru. Spíše se zaměřoval na revoltující rolníky či na nacionalisty jednotlivých sovětských národů. Politicky začíná teror směřovat od roku 1934, kdy byl Leonidem V. Nikolajevem zavražděn 1. tajemník leningradského oblastního výboru KSSS Sergej Mironovič Kirov. Jednalo se o jednoho z nejoblíbenějších sovětských vůdců té doby, dokonce byl oblíbenější, než samotný Stalin, který jeho popularitu nesl s nelibostí. Vražda dodnes nebyla zcela objasněna, ale lidé, kteří se jí na základě archivních pramenů zabývají, se shodují na tom, že šlo o čin zmateného jedince.⁵⁴ Mezi jiné teorie pak patří ta, kterou prezentoval na XX. sjezdu KSSS Chruščov, a sice že vražda Kirova byla spáchána za součinnosti NKVD, jednající na Stalinův rozkaz.

Nicméně Stalin této vraždy využil, aby se zbavil své mocenské konkurence, stranické opozice v podobě vedoucích představitelů Sovětského svazu. Vydal dekret proti terorismu,⁵⁵ instruoval do funkcí vyšetřovatelů jemu loajální osoby, ovlivňoval interpretaci získaných poznatků a nakonec se mu povedlo – díky Nikolajevovi – dostat do jeho výpovědi jména těch, kteří pro něj představovali nebezpečí. 29. prosince 1934 bylo v procesu trvajícím 16 hodin usvědčeno a následně i popraveno 14 osob, včetně samotného Nikolajeva.⁵⁶

⁵² 1,5 milionu občanů bylo zatčeno, na 700 000 popraveno.

REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 395.

⁵³ Tamtéž. s. 396.

⁵⁴ Tamtéž. s. 437.

⁵⁵ Vyšetřování nemělo trvat déle než 10 dní, soud se konal za neúčasti zástupců procesních stran, žaloby a obhajoby, přezkoumání rozsudků se nepřipouštělo a rozsudky smrti se vykonávaly okamžitě po jejich vyhlášení. REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 438

⁵⁶ Tím se zároveň vyřešil problém s tzv. „Leningradským centrem“.

Následně byla za údajnou spoluúčasť na činu odsouzena a popravena také celá Nikolajejova rodina, včetně blízkých a příbuzných. Odsouzení byli také příslušníci leningradské NKVD, za „nedbalý výkon služby“.

Aby Stalin se svými represemi vůči stranickým špičkám uspěl, musel nejprve ovládnout NKVD, což se mu nakonec povedlo díky Nikolaji Ježovovi, veliteli NKVD. Ačkoli se Stalin chopil po Leninově smrti vlády, měly stranické špičky i nadále příliš velkou moc. Aby si proti sobě Stalin nepoštval všechny najednou, musel postupovat opatrně. Začal nejprve s opozičníky, kteří už svou moc ztratili a nemohli mu tak klást odpor. Až později v letech 1936-38 bylo cíleno také na velké sovětské vůdce a vrcholné představitele armády, která si do té doby zachovávala určitou autonomii.⁵⁷

V průběhu procesu s „Leningradským centrem“ byli však zadrženi první dva ze sovětských vůdců – Grigorij Zinověv se Lvem Kameněvem. Ti měli nést „morální a politickou odpovědnost za atentát“ na Kirova. V procesu s „Moskevským centrem“ byli společně s dalšími 19 obžalovanými odsouzeni a uvězněni.⁵⁸ 25. srpna 1936 pak byli oba popraveni.

V následných procesech bylo podle údajů historika Jurije Žukova odsouzeno k smrti 17 osob, k vězení 76, k vyhnání 30 a ke „stranickým trestům“ 988 osob. Převážně vyhnáním bylo potrestáno více než 11 tisíc příslušníků předrevoluční vyšší společenské třídy.⁵⁹

V letech 1937-38 pak Stalin zúčtoval také s dalšími sovětskými špičkami. Při druhém moskevském procesu v lednu 1937 byl odsouzen Karel Radek k deseti letům v Gulagu. V červnu 1937 následoval proces s tzv. „Protisovětskou vojensko-fašistickou organizací“, který byl naměřen proti vedení Rudé armády, zejména proti těm, kteří usilovali o její modernizaci. V tomto procesu byl také odsouzen a popraven generál Michail Tučačevskij. V posledním třetím moskevském procesu, který byl veden proti takzvanému „Protisovětskému pravicově-trockistickému centru“, bylo odsouzeno 21 vysoce postavených stranických vůdců. K trestu smrti byli odsouzeni například také Nikolaj Bucharin či Alexej Rykov.

REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 439

⁵⁷ Tamtéž. s. 455

⁵⁸ Zinověv na 10 let, Kameněv na 5 let

REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 439

⁵⁹ Tamtéž. s. 440

Tím, že se Stalin zbavil těchto sovětských vůdců, generality a dalších elit, které by mu mohly odporovat, stal se fakticky neomezeným vládcem Sovětského svazu. Tento status si zachoval až do své smrti v roce 1953.

2 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ

Vztahy mezi Československem a Sovětským svazem nebyly příliš dobré ještě před samotným vznikem Československa. Legie, které za první světové války povolila tvořit ruská prozatímní vláda, se po tzv. Čeljabinském incidentu 14. května 1918 dostaly do střetu s rudoarmějci.

Velitel Rudé armády Lev Trocký pochopil zcela správně, že legionáři tvoří dobře organizovanou a vyzbrojenou armádu. Po Čeljabinském incidentu se proto snažil vytvořit sílu, která by dokázala legionáře odzbrojit. Proti těmto snahám se však bránili samotní legionáři, a tak se dostali do přímého konfliktu s právě vznikající Rudou armádou. Navzdory těmto střetům se legionáři snažili o neutralitu ve vnitřních ruských záležitostech. I přesto podpořili při svém postupu na východ několik protibolševických uskupení, včetně tzv. Komučů.⁶⁰ Ačkoli byly jednotky legionářů z fronty později stahovány a vykonávaly spíše strážní službu podél magistrály, musely zůstat v Rusku i v době, kdy už první světová válka skončila. Přítomnost československých legionářů v Rusku byla nutná zejména pro úspěch jednání ve Versailles.⁶¹ Evakuace legionářů začala až 7. února 1920 z přístavu ve Vladivostoku.

Navzdory prvotnímu oboustrannému antagonismu, nabídl Československu komisař zahraničních věcí G. V. Čičerin již 25. února 1920 normalizaci vztahů. Beneš odpověděl až 10. dubna. Čičerinův návrh o navázání diplomatických vztahů se Sovětským svazem odmítl s tím, že toto rozhodnutí je závislé na vývoji celkové evropské situace.⁶² K odměřenosti vůči Sovětskému svazu vedlo československou diplomacii hned několik skutečností. Prvním důvodem byla skutečnost, že Francie chovala vůči Sovětskému svazu vyloženě nepřátelský postoj – na rozdíl od Velké Británie. Druhým důvodem byl postoj československé pravice, která Sovětský svaz také odmítala uznat. Důležitou roli sehrál také odpor malodohodových spojenců, zejména pak Rumunska a Jugoslávie. Právě z důvodu nutnosti zachování dobrých vztahů s těmito zeměmi, které byly důležitými spojenci proti tehdejšímu největšímu ohrožení Československa – Maďarsku – neuznalo Československo Sovětský svaz ani poté, co svou politiku přehodnotila sama Francie. Posledním podstatným

⁶⁰ REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 138.

⁶¹ KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Řada dějin mezinárodních vztahů, 4. ISBN 80-85241-88-9. s. 33.

⁶² Tamtéž. s. 34.

důvodem pak byl, po celá dvacátá léta udržovaný, negativní postoj sovětské vlády vůči Versailleskému systému, na kterém závisela existence Československé republiky.

Benešovu snahu nevzdálit se politice západních mocností ostatně komentoval i sám Peroutka: „*Ve věcech týkajících se sovětského Ruska, obával se jednati zcela samostatně a ztratiti společné tempo s Dohodou.*“⁶³ Právě z důvodu zachování dobrých vztahů s Jugoslávií a Rumunskem navázalo Československo se Sovětským svazem diplomatické styky až 9. června 1934. Učinilo tak společně s Rumunskem. Jugoslávie se tohoto kroku naopak zdržela.⁶⁴

Obava z uzavření separátní dohody mezi Moskvou a Berlínem, vedla Paříž nakonec k iniciování dohody se Sovětským svazem. Smlouva francouzsko-sovětská tak byla podepsána 2. května 1935, o dva týdny později ji pak následovala spojenecká smlouva československo-sovětská. Obě smlouvy nahradila smlouva trojstranná s nezbytným Benešovým dodatkem: „Vzájemné pomoci budou účinné jen, pokud bude oběti útoku poskytnuta pomoc ze strany Francie.“ Tento dodatek byl výhodný všem stranám.⁶⁵ Československo si touto smlouvou zajistilo zdánlivou bezpečnost. Zároveň Benešův dodatek ve smlouvě zabránil případné situaci, kdy by na území Československa vstoupily pouze jednotky Sovětského svazu a Francie by se naopak pomoci zdržela, což by mohlo mít pro republiku neblahé následky. Francie byla postavená do role vůdčího státu a Sovětský svaz zase získal jistotu, že bez Francie sám nebude muset vést válku s Německem.

Ani tato smlouva však nezachránila Československo před okupací ze strany nacistického Německa. Zároveň však vedla ke značnému zlepšení vztahů mezi Československem a Sovětským svazem, což byl zásadní krok v Československé historii.

⁶³ KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Řada dějin mezinárodních vztahů, 4. ISBN 80-85241-88-9. s. 34.

⁶⁴ Tamtéž. s. 70.

⁶⁵ Tamtéž. s. 71.

3 ČASOPIS PŘÍTOMNOST

Přítomnost vznikla jako politické a společenské revue. Krátce po jejím vzniku se kolem ní začali sdružovat přední čeští novináři, publicisté, spisovatelé, ale i politici a diplomaté. Právě díky složení redakce a postavě jejího šéfredaktora, získala záhy Přítomnost potřebnou prestiž. Objevovaly se v ní vysoce teoretické texty, které se zabývaly nejčastěji aktuálními podstatnými otázkami.⁶⁶

První číslo časopisu Přítomnost vyšlo 17. ledna 1924.⁶⁷ Jeho vydávání a vůbec vznik by nebyl možný, nebýt finanční podpory Tomáše Garrigua Masaryka, který následně v Přítomnosti také několikrát publikoval.⁶⁸ Finanční podpora žurnalistiky ze strany Masaryka nebyla žádnou novinkou. Už v minulosti se zabýval vydáváním časopisů.⁶⁹ Za první republiky byla jeho podpora výrazná například v česko-židovských novinách Tribuna. Ta se také prezentovala jako nezávislý list, což bylo v době, krátce po vzniku Československé republiky velmi neobvyklé. V Tribuně dostal svou velkou novinářskou příležitost také mladý žurnalista Ferdinand Peroutka, kterému nabídl spolupráci na novém časopise někdejší redaktor časopisu Rozvoj Karel Fischer. Peroutka nabídku přijal a zastával v redakci místo odpovědného redaktora až do roku 1924.

Poprvé byl Peroutka Masarykem pozván na Hrad v březnu 1923, kdy hned při prvním setkání na Masaryka zapůsobil coby všeobecně vzdělaný, talentovaný novinář, bez vlastních politických ambicí.⁷⁰ 18. května 1923 přijel Peroutka na prezidentovo pozvání do Lán, kde mu Masaryk bez delších rozhovorů nabídl milion korun na založení nového časopisu. Masaryk si Ferdinanda Peroutku nevybral náhodou. Doporučil mu ho tehdejší předseda vlády Antonín Švehla, který Peroutku dlouhodobě sledoval a velmi si vážil jeho kladného hodnocení vládního systému a instituce tzv. Pětky.⁷¹

Původně chtěl Švehla Peroutku, jako šéfredaktora stranického tisku Agrárníků s názvem Venkov. Peroutka však tuto nabídku odmítl, protože se sám stavěl do pozice

⁶⁶ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8. s. 54.

⁶⁷ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992. Slovo k historii. s. 9.

⁶⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. s. 162.

⁶⁹ například realistický časopis Čas nebo Nová doba

⁷⁰ OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992. Slovo k historii. s. 9.

⁷¹ Pětka byla uskupení pěti předsedů největších parlamentních stran, aby tak došlo k uklidnění vážných politických neshod.

nezávislého žurnalisty. Říkal o sobě, že je střízlivý liberál, příslušník politického středu. Nechtěl se nechat ovlivnit nikým jenom proto, že si daného člověka vážil.⁷²

„Myslím, že jsem požádal o nějakou dobu na rozmyšlenou, a pak jsem odpověděl kladně,“ komentoval rozhodnutí založit Přítomnost Peroutka v šedesátých letech v exilovém vysílání Rádía Svobodná Evropa.⁷³ Na založení časopisu využil částku 500 000 korun. Časopis byl orientován prohradně, Masarykovsky. Jinak však netíhnul k žádné z politických stran.⁷⁴ I přesto kdybychom měli určit politickou orientaci časopisu, pohybovala se „nalevo od středu“.⁷⁵

3.1 SLOŽENÍ REDAKCE ČASOPISU PŘÍTOMNOST

Peroutka řídil časopis sám, bez redakční rady, jen za pomoci tajemníků, kteří však pracovali většinou dle jeho pokynů.⁷⁶ Spolupracovníky si pochopitelně Peroutka vybíral také sám. Díky svému předchozímu novinářskému působení, měl výběr snadný. Jeho stálou redakci tvořili bývalí redaktori Tribuny, Lidových novin a dalších spřátelených redakcí.⁷⁷

Děni ve Francii pravidelně pro Přítomnost komentoval bývalý redaktor Tribuny, básník a publicista Richard Weiner, který proslul svými analýzami francouzské společnosti. Domácí i zahraniční politiku sledoval Hubert Ripka, pozdější poválečný ministr zahraničního obchodu a člen Rady svobodného Československa. Do vnitropolitické rubriky přispíval také Josef Teichman svými portréty vůdců Sudetoněmecké strany. Hospodářskou rubriku měl na starost Jiří Hejda, pozdější ředitel ČKD. Ve třicátých letech nabyla na významu také vojenská rubrika, kterou plnily články zejména V. J. Haunera a Stanislava Yestera⁷⁸, jehož články byly chápány jako vizionářské a vzbuzovaly veliký dojem a ohlas.⁷⁹ Není možné opomenout velice kvalitní kulturní rubriku. Přispívali zde generačně rozdílní umělci a kritici.

⁷² KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, 898 s. ISBN 8072152548. s. 302.

⁷³ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5. s. 127.

⁷⁴ Byť sám Ferdinand Peroutka podepsal programové prohlášení Národní strany práce v roce 1925, která ovšem u voleb propadla a v roce 1930 zanikla.

⁷⁵ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5. s. 128.

⁷⁶ KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005, 898 s. ISBN 8072152548., s. 303.

⁷⁷ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5. s. 136.

⁷⁸ Emanuel Moravec – později bude brán za jednoho z největších kolaborantů s nacisty

⁷⁹ KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5. s. 138.

Můžeme zde nejt jména jako skladatel Bohuslav Martinů, malíř Zdeněk Rykr, spisovatelé Josef a Karel Čapkovi, architekti Josef Havlíček a Karel Honzík nebo Peroutkův dlouholetý kolega z Tribuny a uznávaný kritik Josef Kodíček.⁸⁰

Nejdůležitější však pro tuto práci jsou autoři Přítomnosti, reflektující dění v Sovětském svazu. Tato sekce měla velice kvalitní obsazení po celou dobu fungování Přítomnosti, což je možné vysvětlit jednak jistým Peroutkovým rusofilstvím, ale také všeobecným zájmem Evropy o vývoj v Sovětském svazu, který představoval pro západní demokracie jistou hrozbu a zároveň velice zajímavý experiment. O články týkající se Sovětského svazu se tak starali lidé, jako diplomat a publicista Josef Eduard Šrom, tajemník československého zastupitelství v Moskvě, který platil za jednoho z největších nadstranických znalců sovětských poměrů. Kulturní život v Sovětském svazu sledovala Naděžda Melniková-Papoušková, ruská emigrantka a znalkyně ruské avantgardní poezie. Sovětský svaz sledoval svými články také Zdeněk Smetáček nebo také Miloš Vaněk.

Není možné opomenout také velké množství přeložených článků, které se na stránkách Přítomnosti pravidelně objevovaly, ať už šlo o překlady světové literatury nebo příspěvky významných zahraničních osobností.

3.2 EKONOMICKÁ SITUACE PŘÍTOMNOSTI

Přítomnost nebyla svým typem na Československém trhu jedinou. Ostatním časopisům konkurovala především kvalitou svých článků, což lze přičíst pečlivě vybrané a kvalitní redakci. Po obsahové stránce tedy tento týdeník patřil mezi nejkvalitnější časopisy první republiky. To ovšem neznamená, že její finanční situace byla po celou dobu příznivá. Zpočátku tomu bylo spíše naopak. Vydavatel Jaroslav Stránský uváděl, že jenom v prvním roce fungování dosáhla Přítomnost téměř dvousettisícové ztráty. Tuto ztrátu začala později Přítomnost snižovat, ale ještě ve třetím roce fungování časopisu činila ztráta devadesát tisíc korun. Přítomnost se často pohybovala ve velmi nízkých nákladech v rozmezí dvou až dvou a půl tisíce výtisků. Za tři roky fungování tak ztráta činila více než čtyři sta tisíc korun, tedy většinu financí, které Masaryk Přítomnosti věnoval.⁸¹ Vzniklý deficit musely uhradit Lidové noviny a nakladatelství Fr. Borový, které časopis po celou dobu fungování vydávalo.

⁸⁰ Ten však záhy odchází, protože nebyl spokojený s poměrem množství požadovaných článků a nabízeným honorářem.

⁸¹KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5., s. 143.

Přítomnost mohla velmi brzy zaniknout. Masaryk sám byl časopisem zklamán a na přelomu let 1926-27 začal iniciovat vznik nového časopisu Pátek, který by „neúspěšnou Přítomnost nahradil“.⁸² Tento zakladatelský záměr prezidenta se však nakonec neuskutečnil. Ve třicátých letech začal Přítomnosti, pod novým ředitelem nakladatelství Borový Juliem Firtem, stoupat počet abonentů. I když na počátku třicátých let činila ztráta stále ještě asi padesát tisíc korun, postupně se dařilo náklad navyšovat, až nakonec počet prodaných výtisků převýšil ziskovou hranici a ustálil se na 32 tisících prodaných výtiscích, což byl za první republiky nebývalý úspěch.⁸³

3.3 RUBRIKY ČASOPISU PŘÍTOMNOST

Přítomnost nebyla po formální stránce členěna do stálých rubrik tak, jak to původně zamýšlel T. G. Masaryk a jaká byla dobová praxe. Její struktura se však po čase stabilizovala a grafická podoba se po 16 let vydávání časopisu již nezměnila. Byla vydávána na nažloutlém papíře v obálce, která poutala na články uvnitř časopisu. Byla přikládána také knižní příloha a reklamy.⁸⁴ Na titulní straně byl zpravidla Peroutkou psaný úvodník. Na dalších listech pak bylo možné najít jednotlivé rubriky oddělené hlavičkami. V Přítomnosti bylo tradičně možné nalézt čtyři rubriky – Politika, Doba a lidé⁸⁵, Národní hospodář a Literatura a umění.

Výjimkou nebyly ani texty na pokračování, mezi kterými vynikaly zejména ankety. Ty Peroutka do Přítomnosti přenesl ze své předchozí práce v Tribuně, kde si je velice oblíbil. V anketách se ptal významných osobností a odborníků na určitá témata, která aktuálně rezonovala ve společnosti. Na přelomu let 1924/25 uspořádal v Přítomnosti anketu, která svým ohlasem předčila všechny jeho dosavadní ankety publikované v Tribuně. Jednalo se o anketu s názvem „*Proč nejsem komunistou?*“ a nakonec z ní otiskl odpovědi jedenácti respondentů, které zakončil vlastním článkem v roce 1925 *O praporu rudém a šedivém*.⁸⁶

Kromě běžných rubrik a anket bylo možné objevit na stránkách časopisu Přítomnost – po vzoru anglických deníků – také dopisní rubriku, ve které mohli čtenáři reagovat na jednotlivé články a kde jim také bylo ze strany redaktorů, nejčastěji pak Peroutky samotného, odpovídáno.

⁸² KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách (1895-1938)*. Praha: Paseka, 2003. ISBN 80-7185-568-5., s. 145.

⁸³ Tamtéž. s. 146.

⁸⁴ Tamtéž. s. 133.

⁸⁵ Později Život a instituce - dnes bychom ji přirovnali ke společenské rubrice.

⁸⁶ Tamtéž. s. 134.

4 ČASOPIS PŘÍTOMNOST A SOVĚTSKÝ SVAZ

Jak bylo uvedeno v úvodu, cílem práce je zjistit, jak psali autoři časopisu Přítomnost o Sovětském svazu v letech 1924/25 a 1934/35. Součástí tohoto cíle je také srovnání těchto dvou dvouletých období. Názor časopisu bude získán na základě obsahů článků o Sovětském svazu, které byly ve zkoumaném období publikovány. Přítomnost byla typická tím, že se nedržela striktně daných rubrik. Z toho důvodu budou články řazeny do tří tematických okruhů – Politika, Společnost a Kultura – které kopírují v Přítomnosti běžně se objevující rubriky – Politika, Doba a Lidé (Život a instituce) a Literatura a umění. Pro ostatní rubriky Přítomnosti zvláštní okruhy vytvořeny nebudou, z důvodu malého počtu článků o Sovětském svazu v nich publikovaných. Pro lepší přehlednost práce budou tyto články vřazeny do tří zmíněných okruhů, na základě tématu, kterému se věnují. Přeložené texty pak budou zařazeny v jednotlivých okruzích jako součást podkapitoly s názvem Texty zahraničních autorů. Pro větší přehlednost budou rovněž v každém okruhu články řazeny na základě jejich autorů.

4.1 PEROUTKA A KOMUNISTICKÁ IDEOLOGIE

Vztah Přítomnosti k Sovětskému svazu můžeme usuzovat už ze samotného Peroutkova vztahu k Sovětskému svazu, jeho vůdcům a komunistické ideologii. Důvodem je fakt, že Peroutka měl klíčový vliv na chod časopisu a za spolupracovníky si vybíral většinou ty, kteří mu byli svým názorem blízcí. Nejčastěji se jednalo o skupinu tzv. Pátečníků, kteří měli podobný pohled na svět i politiku. Peroutka sám publikoval za čtyři zkoumané roky osm článků o Sovětském svazu. Ty byly vůči němu převážně kritické. Nejčastěji v nich kritizoval nesmyslnost komunistické ideologie a bezohledné vraždění jejich ozbrojených složek.

Peroutka se chápal jako socialista. Uvažoval stejně jako Masaryk – vývoj země musí jít doleva. Nicméně se bránil extrému, a tedy i komunismu. Jeho názory dává tušit už jeho úvodník k prvnímu číslu časopisu Přítomnost s názvem „*Naše myšlenková krize*“, ve které píše o tom, že výhodou komunismu je, že chce něco se vši rozhodností. Nicméně jako velikou nevýhodu spatřuje jeho myšlení „v termínech generálního štábu“.⁸⁷ „*Nemyslí zatím na nic jiného, než jak se zmocnit moci. Vše ostatní ponechává na starost až prvnímu dnu po revoluci. V tomto polovojenském ovzduší je svobodné myšlení nejméně zajištěno.*“⁸⁸ Jako příklad uvádí právě sovětské Rusko. „*Prvního dne po revoluci ovšem se ukáže, že vyřešenost byla ilusí.*

⁸⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Naše myšlenková krize. In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 1. s. 2.

⁸⁸ Tamtéž

*Sovětské Rusko nemá dnes ani o jeden nevyřízený problém méně, než rozháraná západní Evropa. Obraz zmatku je uhlazen pouze ráznými domluvami úřadů.*⁸⁹

Ve svém článku *Komunisté, jako živel vládní* ze dne 12. června 1924 se zamýšlí nad tím, proč jsou vůbec lidé komunisty a vede jakousi obhajobu sebe sama před snahou, být vtažen do strany. Zároveň tento článek může být brán jako návod pro lidi, kteří budou vystaveni podobné rétorice. Pro nás je však základním vhledem do Peroutkova myšlení a chápání komunismu, jako základní ideologie Sovětského svazu. Uvádí zde, že některé důvody pro zájem o komunistickou ideu lze chápat – záliba v kulturní činnosti komunistů, boj proti analfabetství v Rusku, suchost a nepoetičnost sociálních demokratů, nebo síla komunistického proudu. Peroutka však dementuje hlavní myšlenku, že komunisté tvoří silný proud, a tedy jejich smýšlení musí být dobré. „*Tu můžete odpovědět, že netoužíte být při všem; že tlačenice ještě není žádný ideový důvod; že nevěříte ve vůz elektrické dráhy proto, že jest namačkáán, ale proto, že jest vám prospěšný, když se chcete někam rychle dostat; že i kdyby byl do sekretariátu komunistické strany takový nával, že by tam bylo denně umačkááno několik lidí, nepraví vám to osobně ještě nic o hodnotě této idey; že je lépe býti poslední katolík z přesvědčení, než milióny komunista z napodobivosti.*“⁹⁰ Hlavní problém komunismu však vidí v tom, že komunistická vláda nemůže být nastolena volbami, ale jedině občankou válkou a tedy, že právě otázka revoluce a diktatury je to, co odlišuje komunisty od všech jiných, nejen socialistických stran. Všechny ostatní otázky už chápe jako malý „nepodstatný cípek“, který nemůže být relevantním důvodem pro to, stát se komunistou.⁹¹

O Peroutkově náhledu na komunismus vypovídá také článek *Zbolševizování bolševismu* ze 4. září 1924, ve kterém refleктоval V. sjezd Kominterny a situaci v komunistických stranách ve světě. V. sjezd Kominterny v roce 1924 přijal rezoluci o bolševizaci, díky čemuž se mělo stát Rusko arbitrem pro své napodobitele. Do zahraničí v té době proudili agenti a peníze.⁹² Peroutka předvídal nebezpečnost této situace a varoval před podceňováním komunistů. „*Řeknete, že komunismus je šílenství. Dobře, ale je v něm metoda. Řeknete, že je to nakažlivý bacil. Snad, ale ten bacil připravuje generální útok. Plány, a jsou to chytré plány, jsou již hotovy. V boji mezi demokracií a komunismem je intenzita v myšlení a strategii rozhodně na straně komunismu. A to je nebezpečné.*“⁹³ Peroutka zároveň zmiňuje, jak Trocký na sjezdu strany pod Zinověvovou kritikou propadl.

⁸⁹ PEROUTKA, Ferdinand. Naše myšlenková krize. In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 1. s. 2.

⁹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Komunisté jakožto živel vládní? In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 22. s. 337.

⁹¹ PEROUTKA, Ferdinand. Komunisté jakožto živel vládní? In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 22. s. 338-339.

⁹² SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8., s. 106.

⁹³ PEROUTKA, Ferdinand. Zbolševizování bolševismu In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 34. s. 529.

Svým způsobem předpovídá také Trockého pozdější smrt, i když o ní stále pochybuje. „*Bude nyní Trocký hrát úlohu, kterou kdysi ve francouzské revoluci hrál Danton? Snad i s oním smrtelným koncem?? Sotva, v komunistické straně není mnoho místa pro individuální heroismus.*“⁹⁴ Na závěr uvádí, že komunisté již opustili základní marxistickou myšlenku, kterou se snaží nuceně nahradit revoluční vůlí. „*...komunisté již zcela opustili marxistickou teorii, která praví, že revoluce přijde v okamžiku nadprodukce a klade její vznik zcela do vlivu hospodářských podmínek. Komunistická internacionála je nyní velmi chladná k objektivním hospodářským podmínkám a činí pokus, zcela je nahraditi subjektivní revoluční vůlí.*“⁹⁵

Peroutka také neváhal zhodnotit samotného Lenina, krátce po jeho smrti. Ve článku ho označil za největšího člověka své doby, měřila-li by se lidská osobnost podle intenzity, kterou v práci soustředila.⁹⁶ Zároveň vyzdvihoval jeho přímočarost, rozhodnost a myšlenkovou jednoduchost, kdy zaměřenost na jednu ideu mu ve výsledku přinesl větší užitek, než kdyby byl velikým myslitelem. „*Leninovy myšlenky mohli bychom s jakousi nadějí na pravdivost nejlépe přirovnati asi k holým tyčím. Jsou jasné a jednoduché. Proto také patrně mohly míti úspěch.*“⁹⁷ Nicméně poukazuje také na skutečnost, že kdykoliv Leninovi něco nesešlo do jeho revolučního a možná až mesiášského sebeobrazu, přivíral před tím oči. Zároveň kritizuje Leninovo prohlášení, že socialismus byl ještě před revolucí již zralý v ruské společnosti. Naopak tuto rétoriku chápe jako jistou vypočítavost Lenina, který se chopil reality hněvu, bídy a neochoty nadále bojovat ve světové válce. „*Vzal pevně do ruky i několik realit, které dlužno označiti, jako hanebné. Rozhodně nezvítězil z toho důvodu, že by socialismus již tehdy ležel uzrálý v klíně ruské společnosti. To není pravda ještě ani dnes. Zvítězil proto, že pochopil lidové reality nenávisti a zášti, strachu a chtivosti. (...) Jeho demagogie – a byl to jeden z největších demagogů historie – se obracela přímo do srdce těchto realit. (...) Leninův druh realismu přinesl Rusku mimo jiné ony smutně slavné a kruté činy násilí, které více než cokoliv jiného způsobily, že svět po šest let sovětskou republiku ignoroval. Za každou chladně uváženou vraždou, která v Rusku byla spáchána, stála Leninova autorita.*“⁹⁸ Nicméně i přes všechny výtky chápe Lenina jako chladně a jednoduše uvažujícího člověka, bezpochyby schopného, který využíval obratně ruských reálií ve svůj prospěch.

⁹⁴ PEROUTKA, Ferdinand. Zbolševizování bolševismu In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 34. s. 530.

⁹⁵ Tamtéž. s. 531.

⁹⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Lenin. In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 3. s. 34.

⁹⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Lenin. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 3. s. 34.

⁹⁸ Tamtéž. s. 35-36.

Peroutka se snažil pochopit, co je na komunistické ideologii tak přitažlivého. Pochopitelně ji tak podrobil vlastní kritice. Na autentičnost komunistické ideologie se snaží poukázat ve svých dvou textech z 15. 1. a 5. 2. 1925 *O praporu rudém a šedivém*. Peroutka hned v prvním textu zpochybnil samotnou ideu komunismu o společném vlastnictví. „*Abych mluvil přesně: nevěřím, že se vůbec kdy uskuteční takový komunismus, jaký stojí v knize. Nevěřím, že se jednou podaří proměnit svět v jedinou velkou jídelnu a noclehárnu pro lidi, zbavené všeho, co by jim patřilo, bydlení v městě tak jako pes na stepi; že jednou bude chodit člověk v kalhotách, poskytnutých mu státem, a smrkati do státního kapesníku; že se jednou podaří uskutečněním naprosté rovnosti lidí učiniti život naprosto nezajímavým; že jednou bude občan tak patřiti státu jako dnes mu patří voják; že život bude jako branná povinnost; že se podaří nad světem rozprostříti tuto jednotvárnost.*“⁹⁹ Ve druhém textu z 5. 2. 1925 pak svou kritiku ještě přiostrňuje v reakci, na otištěnou poznámku v komunistických Pondělních novinách k jeho prvnímu textu. Poukazuje na fakt, že komunismus se snaží jedince zařadit do kolektivu, kde je lépe ovladatelný a předvídatelný. Doslova ho přirovnává ke vši, která je v laboratoři mezi dvěma skličky. Hovoří o tom, že komunismu, ač se chlubí tím, že právě on osvobodí jedince, volí si k tomuto cíli podivnou okliku – dokonalou diktaturu. „*Hodlají svému názoru podrobiti všechny oblasti, ne pouze majetek, nýbrž i umění, lásku, rodinu. Vymyslili například, že spisovatel nemá podepisovati své knihy, neboť to prý prozrazuje něco z proklaté hrdosti. (...) Kdyby ještě za mého života se pokusili o takové neřádné zřízení, padnu patrně na barikádě, mávaje do poslední chvíle praporem starého řádu*“¹⁰⁰ A právě diktatura je to, co Peroutka zásadně odmítá. Nemínil předat svůj život do rukou strany, tedy několika málo lidí, čímž zavrhuje také komunistickou ideologii, jako celek. „*Za komunistické diktatury je jediným oprávněným tvůrcem výkonný výbor komunistické strany a co není v jeho rozumu, nesmí býti ani na zemi. Myslím, že se všichni shodneme o tom, že vývoj a život jsou většími tvůrci než deset dvacet lidí, zabývajících se politikou a agitací. Rub komunistického praporu je šedivý, poněvadž teorie je šedivá a chudší než život. Čtenáři jedné knihy, ať jsou to komunisté nebo profesori eugeniky, jsou nejméně vhodni k tomu, aby nám uspořádali svět.*“¹⁰¹

Přesuneme-li se k dalším Peroutkovým článkům ve zkoumaném období, dostáváme se do 7. března 1934. V Přítomnosti a zřejmě i dobovém tisku je již znát jistá obava z Adolfa Hitlera a sílícího Německa. Peroutka však svým článkem poukazuje na to,

⁹⁹ PEROUTKA, Ferdinand. O praporu rudém a šedivém I. In *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 1. str. 1-2.

¹⁰⁰ PEROUTKA, Ferdinand. O praporu rudém a šedivém II. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 4. s. 56.

¹⁰¹ Tamtéž. s. 57.

že nemáme svou pozornost zaměřovat pouze na západ a zkoumat, kdy bude mít Hitler dozbrojeno, ale dívat se také na Rusko, protože právě tam je důležité zaznamenat, kdy bude dobudován socialistický stát. To je podle něj nepochybně stejně vážná světová otázka.¹⁰² „Ruský vůz jede po strašně hrbolaté cestě, ale jede. I jen částečné splňování pětiletok posunuje Rusko mohutně kupředu. Nenastanou-li události zcela mimořádné a nepředvídatelné, dospěje Rusko dříve nebo později k stavu dobudovaného socialistického státu s hospodářskou silou, kterou není dovoleno podceňovat.“¹⁰³ Peroutka zmiňuje, že až bude v Rusku socialistický stát dobudován, musí nutně dojít ke srážce obou systémů, obou světů – kapitalismu a socialismu. Právě proto se staví na stranu Trockého, protože ten zamýšlel vyvážit komunismus a finance na podporu místních komunistů do Evropy navzdory hroučícímu se hospodářství v Rusku. Stalin naopak chce nejprve vybudovat hospodářství a silnou armádu a až potom se utkat s kapitalistickým západním systémem.¹⁰⁴ Trocký byl pro Evropu méně nebezpečný, protože jím podporovaná komunistická hnutí se dříve či později zhroutila.¹⁰⁵ Peroutka svým závěrem vlastně vykresluje dvě možná vyústění konfliktu mezi západem a Ruskem, ovšem s chybnou premisou, že Hitler sehraje v tomto konfliktu jen nevýznamnou roli. „Rusko položí světu jednu naléhavou otázku: ukažte, dovedete-li lépe pracovat a kulturněji žít než my. To bude strašně vážná otázka, a my budeme musít na ni nějak odpovědět. Nepochybují, že jediná správná odpověď bude v přiblížení se k socialismu, avšak se zachováním demokracie a úcty k osobnosti; socialismus západní, ne orientální. Kdyby nedošlo k tomuto vnitřnímu přiblížení, musí mezi oběma systémy vzplanout boj. Postava Hitlerova nesmí nám zastiňovat tento připravující se děj. I Hitler je v tomto vývoji jen detail.“¹⁰⁶

Peroutka sice spatřuje jedinou možnost v posunu společnosti k socialismu, nicméně varuje před „socialismem orientálním“. S ohledem na události, které v Rusku ve třicátých letech probíhaly, byla tato odměřenost vůči Sovětskému svazu pro Peroutku zcela namístě. Atentát na Sergeje Kirova se stal pro Stalina záminkou, aby uchopil moc v Sovětském svazu pevně do svých rukou. Následné perzekuce, vraždění a teror, který od prosince 1934 až do roku 1938 v Sovětském svazu probíhal, Peroutka poprvé reflektuje 29. 12. 1934 ve článku s názvem „Vše je jim dovoleno“. V něm poukazuje na spojitost mezi fašistickými a sovětskými vůdci, kteří zabíjejí pro upevnění své moci,

¹⁰² PEROUTKA, Ferdinand. Nezapomínejme na Rusko. In *Přítomnost*. 1934, roč. 9, č. 10. s. 145.

¹⁰³ Tamtéž. s. 145.

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 145.

¹⁰⁵ Maďarská republika rad (21. 3. – 1. 8. 1919), Bavorská republika rad (7. 4. – 3. 5. 1919).

¹⁰⁶ PEROUTKA, Ferdinand. Nezapomínejme na Rusko. In *Přítomnost*. 1934, roč. 9, č. 10. s. 145.

což je ostatně základní rozdíl mezi nimi a „námi“ – tedy demokraty. *„Šedesát lidí bylo nyní v Rusku zastřeleno po atentátu na Kirova. Obvinění bylo: příslušnost k teroristickým bělogvardějským bandám. Jak potom bolševická vláda sama úředně doznala, atentát na Kirova nevznikl mezi bělogvardějci, nýbrž v řadách komunistické opozice. To znamená strašnou věc, i v sovětském Rusku strašnou: šedesát lidí bylo zastřeleno zcela nevinně.“*¹⁰⁷

A právě toto stupňování stalinského teroru, bezohledné prosazování doktríny socialistického realismu a především politické procesy vyvolaly rozsáhlé polemiky a spory na české kulturní a novinářské scéně.¹⁰⁸ Ferdinand Peroutka vstupoval do podobných sporů velmi často svými články, kterými reagoval na názory protichůdné, nejčastěji otištěné v Rudém právu.¹⁰⁹

Věnoval se srovnání stalinských čistek i nadále. Ve svém článku z 16. 1. ho například přirovnává k vraždění nacistického režimu v Německu. *„Tak je svět pln lidí, kteří si slavnostně osobují právo zabíjet ve prospěch veškerenstva a každému jinému to právo závidí a nepřejí, a pln směrů které si k duchu dějin podaly žádost o monopolní katovskou koncesi.“*¹¹⁰ Ve článku navazuje především na citáty Goeringa: „Když se hobluje, padají piliny,“ a Lenina: „Když se kácí les, padají třísky.“ Oba jsou svým významem totožné. Odkazují k popravám, čistkám v Německu a Sovětském svazu. Proto neváhá tyto režimy srovnávat. *„Lidský život = tříska = pilina, a kdo o tom pochybuje, kdo by chtěl vidět lidský život výše oceňován, ten je, jak všechny tři komunistické časopisy sborem ujišťují, bytost stvořená z povrchnosti, slabomyslnosti, nevědomosti, nevzdělanosti a buržoasních instinktů, je zkrátka blízek blbci a padouchu.“*¹¹¹ Zároveň však Peroutka hovoří o tom, že komunismus svým způsobem pracuje na zlepšení světa, což je v rozporu s hitlerovským režimem, který je podle něj „švindl, a nezbude po něm nic než mnoho zápachu.“¹¹² *„Ani deset českých komunistických časopisů neodvrátí nás od toho, abychom dobré věci na ruské revoluci chválili a špatné haněli.“*¹¹³

Vytýká komunismu to, že odnaučil lidi rozpakům před zabíjením. „Asijština“, jako pojem, který zavedl Sergej Gorskij, využívá Peroutka ve svém článku k poukázání na ruskou povahu. *„Neúcta k lidskému životu, kterou vynikalo carské Rusko a vyniká i sovětské má nejbliže k asijským čínským poměrům.“*¹¹⁴ Na výtky, že trest smrti funguje

¹⁰⁷ PEROUTKA, Ferdinand. Vše je jim dovoleno. In *Přítomnost*. 1935, roč. 11, č. 52. s. 816-17.

¹⁰⁸ Zejména pak mezi komunistickými a demokratickými novináři a spisovateli.

¹⁰⁹ WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. ISBN 8088069114. s. 717.

¹¹⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Třísky a piliny. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 2. s. 17.

¹¹¹ Tamtéž. s. 17.

¹¹² Tamtéž. s. 18.

¹¹³ Tamtéž. s. 18.

¹¹⁴ Tamtéž. s. 17.

v mnoha evropských státech, reaguje tím, že vysvětluje rozdíl, mezi spravedlivým soudem, za přítomnosti svědků a řádných přelíčení a politickými procesy, které jsou rozhodnuty ještě dříve, než vůbec k soudu došlo. „*Proto se vzpíráme mluvit o trestu smrti v Rusku. Mluvíme prostě o zabíjení a jsme mnohem blíže pravdě. Není to ani zabíjení vinných: je to zabíjení rukojmí – opět válečný to zvyk. Není to trest smrti, je to státem prováděný lynch.*“¹¹⁵

¹¹⁵ PEROUTKA, Ferdinand. Třísky a piliny. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 2. s. 18.

4.2 ČLÁNKY Z LET 1924-25

V letech 1924 a 1925 bylo v Přítomnosti publikováno celkem 19 článků o Sovětském svazu. Texty Hyppolita Boczkowskeho, W. H. Chamberlina a Josefa Eduarda Šroma byly články na pokračování. I přesto budou v této práci chápány články na pokračování vždy jako jeden celistvý text, z něhož bude třeba získat názor na Sovětský svaz. Pro roky 1924 a 1925 byl důležitý zejména počet článků zahraničních autorů. Převzaté texty zahraničních autorů totiž tvořily převážnou část textů o Sovětském svazu, publikovaných v časopisu Přítomnost mezi lety 1924/25 – celkem se jednalo o 11 z 19 publikovaných článků.

4.2.1 POLITIKA

4.2.1.1 TEXTY ZAHRANIČNÍCH AUTORŮ - POLITIKA

Jak už bylo zmíněno v úvodu, do jednotlivých tematických okruhů budou zařazovány také přeložené texty. Hned v prvním roce časopisu redakce publikovala od 13. – 27. listopadu sérii tří textů amerického historika – v té době ještě sympatizanta se Sovětským svazem – *Williama H. Chamberlina*.¹¹⁶ Texty, které vycházely jako seriál, se zaměřují na analýzu a hodnocení jednotlivých sovětských vůdců. V prvním z nich ze 13. listopadu se věnuje Chamberlin zejména Trockému. V úvodu nepřiliš vizionářsky zmiňuje, že sice mohou nastat změny v jednotlivých úřadech a kabinetech, ale jednotliví sovětské vůdci se nemusí bát, že by je nepříznivé volby odsoudily k odchodu. Dnes už víme, že toto nebyla příliš přesná predikce. Většina z nich bude v průběhu stalinských čistek o deset let později odstraněna.

Chamberlin uvádí, že to byl právě Trockého individualismus, který způsobil, že se ocitl ve sporu s členy Ústředního výboru.¹¹⁷ Nešlo pouze o podstatu demokratizačních snah ve straně, ale především o fakt, že Trocký už v té době neměl mezi stranickými vůdci dostatečnou podporu. „*Trocký může jít do továrny a strhnout svou ohnivou orací tisíce dělníků na svou stranu. Ale nebude patrně mít za sebou jako jeho oponenti ve straně, onu malou skupinu komunistických vůdců v továrně, jejichž hlas rozhoduje, když dojde k volbě delegátů na kongres nebo konferenci strany.*“¹¹⁸ Snad právě proto zmiňuje, že Trocký bude už nadále spíše až tím druhým za Stalinem. „*Stalin je symbol a produkt ruské bolševické revoluce a s jejím zdůrazňováním železné disciplíny a přísné podřízenosti jednotlivce*

¹¹⁶ V Přítomnosti uveden jako W. H. Chamberlain. Podle období a zaměření práce však můžeme usuzovat, že se jedná o amerického historika W. H. Chamberlina.

¹¹⁷ Stalinem, Zinověvem, Kameněvem a Bucharinem

¹¹⁸ CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 44. s. 701.

*stranické organizaci. Právě z toho důvodu bude mocí v ruské komunistické straně, dokud strana podrží alespoň stín své nynější formy.*¹¹⁹

V dalším díle seriálu píše o dalších vůdcích – o Grigoriji Zinověvovi a Lvu Kameněvovi. Zinověva hodnotí jako člověka, který sice umí zapůsobit na masy, ale už nemá téměř žádné úspěchy na revolučním poli. *„Zinověv nemá ani osobní přitažlivost Trockého ani tvrdošijnou sílu Stalinovu. Jeho jméno není sdruženo se žádným velkým revolučním činem.*¹²⁰ Kameněv je pak Chamberlinem charakterizován spíše jako jakýsi úředník, který se stal po Leninově smrti předsedou Rady dělníků a vojáků. *„Kameněv působí dojmem konciliantní, opatrné a diskrétní osobnosti. (...) Za vzrůst své moci děkuje Kameněv velkou měrou reputaci střizlivého muže, který se dovede dívat skutečností ruské obnovy přímo do tváře a neoddává se výstředním hospodářským ideám.*¹²¹

Chamberlin se dále ještě zabývá také vůdci Bucharinem, Krasinem, Čičerinem a Jaroslavským, kteří tvoří zbytek tzv. „tvrdého jádra“. Těm však nevěnuje tolik prostoru, jako dříve zmíněným vůdcům. *„Oni kontrolují hospodářský rozvoj Ruska i jeho obchodní a politické styky s jinými zeměmi. Jejich odstranění by zanechalo ohromné vakuum v dnešním sovětském režimu.*¹²² Tím se ovšem Chamberlin mýjí skutečnosti, která bude následovat za deset let. Po procesech dojde k popravě zmíněných vůdců a následně bude téměř veškerá moc předána do rukou Josifa Stalina.

Nakonec nelze nezmínit také Felixe Dzeržinského. Chamberlin se zaměřuje zejména na jeho roli při hladomoru v letech 1921-22 ve Volžské oblasti, kam sice docházely zásoby Americké pomocné akce, ale kvůli nedostatečné železniční síti, nebylo možné potraviny přepravit na patřičná místa.¹²³ *„V těchto nesnázích byl povolán na pomoc Dzeržinský a jmenován komisařem dopravy. (...) Zavedl zásadu nejprísnější odpovědnosti pro všechny železniční úředníky. Každý přednosta, který slíbil více vozů pro dopravu, než ve skutečnosti dodal, měl být postaven před revoluční tribunál, a provinil-li se zřejmým zanedbáním povinnosti, měl být zastřelen. Výsledkem nemilosrdného, obětavého a nabádavého vedení Dzeržinského bylo, že byly překonány nejhroší dopravní nesnáze a byl zabezpečen pravidelný přítok potravin z přístavů do území zamořených hladem.*¹²⁴ V textu lze nalézt jistý obdiv, sympatii k jednání Dzeržinského. Nutno však uvést, že Chamberlin si jej idealizoval.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 701.

¹²⁰ CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska III. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 45. s. 716.

¹²¹ CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska IV. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 45. s. 716.

¹²² Tamtéž. s. 726.

¹²³ Nakonec díky této pomoci bylo zachráněno okolo deseti milionů lidí, zejména dětí. Pět milionů však zemřelo.

¹²⁴ Tamtéž. s. 717.

Jeho Čeka totiž zároveň využila zlepšující se situace, aby násilně zadržela občanské aktivisty z tzv. Všeruského výboru pomoci hladovějícím, jehož součástí byla především ruská inteligence v čele se spisovatelem Maximem Gorkým, která jednání s American Relief Administration (ARA)¹²⁵ navázala.¹²⁶

Z přeložených textů můžeme dále vyzdvihnout text autora podepsaného jako **Lud. Zielinski**.¹²⁷ Ten se svým textem zaměřil na sovětskou armádu. Vyzdvihuje zejména její dobudování a modernizaci, vznik letectva a lepší místní organizaci. Nicméně zároveň poukazuje na neschopnost vlády spojit komunistickou ideologii s armádní praxí. „*První nezdařenou zkouškou pozdvižení bojové síly rudé armády byla masová výroba rudých, v politickém ohledu úplně pevných vůdců, kteří byli rekrutováni z šeré masy členů komunistické strany a komsomolu (komunistické mládeže). Tito „kursisté“ byli po nedostatečném, krátkém výcviku předkládáni armádě a rychle povyšováni k vyšším hodnostem důstojnickým.*“¹²⁸ Svou roli hrálo také vzdělání, kdy důstojníci-kursisté byli podle autora hloupí a zbytečně hrubí, tedy neměli u svých vojáků žádnou úctu. Rudá armáda se tak chtě nechtě musela vrátit ke starému ověřenému modelu vojenských škol, kursisté museli být propuštěni. Tento starý systém ovšem narušoval politické snažení strany, protože noví důstojníci navazovali známosti se starými carskými důstojníky. Tím autor dochází k hlavní myšlence textu – rudá armáda, jako politický nástroj slábne, protože se jí stranická ideologie odcizuje.

Gilbert Keith Chesterton, americký spisovatel, novinář a historik naopak svým textem před bolševismem varuje. Překlad jeho textu s názvem „*Nebezpečství bolševismu*“ otiskla Přítomnost 2. dubna 1925. Chesterton v něm varuje před možným rozšířením bolševismu a kritizuje kapitalistický systém, který je předstupněm komunismu, a který mu tak nahrává do karet. „*Nikdy jsem neviděl, že by konservativní noviny varovaly lidi před kapitalismem, protože urovnává cestu komunismu. (...) Nikdy jsem neviděl, že by svolávaly hrom a blesky na velkoobchodníky z důvodu, že obchodní metody nás stále přivádějí blíže k bolševictví.*“

Vasilij Zjenkovský svým článkem hodnotí jistý mentální vývoj Rusů, který se vyznačuje novými myšlenkovými směry. Přítomnost jej opatřila také komentářem, proč se ho redakce rozhodla otisknout. Jelikož o podobné formální poznámky se většinou staral

¹²⁵ v Chamberlinově textu – Americkou pomocnou akcí

¹²⁶ Čeka zakročila, protože se obávala nárůstu popularity a případně i moci Všeruského výboru pomoci hladovějícím. Její členové byli postupně deportováni do zahraničí. REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8., s. 183-186.

¹²⁷ Jméno autora se bohužel dohledat nepodařilo.

¹²⁸ ZIELINSKI, Lud. Rudá armáda, jako nástroj sovětské politiky. In *Přítomnost*. 1924, roč. 2, č. 6. s. 86.

Peroutka, můžeme předpokládat, že i tato byla psána jeho rukou. Vysvětluje se v ní, že tento text Přítomnost otiskuje z důvodu nesouhlasu s ruskou skupinou Evrasijců a její snahou odvrátit Rusko od Evropy. To je vlastně také hlavní myšlenkou celého textu. „*Neboť ač je Rusko Evrasijí, neznačí to ještě, že sjednocuje v sobě Evropu i Asii, a že nosí v sobě i základní principy evropské kultury, neboť bez nich by nebyla Evrasijí, ale prostě Asií. Odřikání se evropské kultury, hlásání, že blíženi se k ní je zlo, neslouží tomuto novému směru nikterak ke cti.*“ Uzavírá tím, že je nutné Evropu kárat za rozdíly mezi jejími skutky a ideály, které se pak jeví pouze jako zástěna před šovinismem a přepjatostí.¹²⁹ Nicméně ani toto není pro Rusy důvodem, proč se od Evropy vědomě separovat.

4.2.1.2 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - POLITIKA

Josef Eduard Šrom byl jedním z nejdůležitějších zdrojů Přítomnosti, ohledně zpráv ze Sovětského svazu. Stejně jako Chamberlin se i on pokusil zanalyzovat a vykreslit obrazy sovětských vůdců. Na rozdíl od Chamberlina je však neanalyzuje na základě jejich charakterových vlastností, ale na základě jejich rétoriky.

Lenina hodnotí jako výborného řečníka, který má ovšem problém se začátky proslovů, ve kterých jeho chraplavý hlas nebudí dobrý dojem. Naopak na konci vždy Lenin exceluje. „*Lenin-řečník dovedl nejsložitější věc rozetnouti polovzdělanému posluchači jedním rázem a rozložit ji na základní jednoduché složky tak, že davový posluchač takřka nabyl mínění, že on sám, vlastní úvahou, k tomuto vysvětlení přišel.*“¹³⁰ Ještě lépe Šrom hodnotí z hlediska řečnění Trockého, který je podle něj nejnadanějším bolševickým předákem. Snoubil v sobě funkce politika, organizátora, kulturního pracovníka, literáta, novináře i řečníka. „*Trockij jako řečník je fenomén, jako partner v dialogu je nepředstížitelný a jako člověk, který řečnickým vystoupením má dav přivést z lethargie k nejvyššímu napětí a k okamžité následujícímu činu, je jedinečný.*“¹³¹ Grigorij Zinověv zase údajně vynikal především svým tempem řeči a nenávisí ke kapitalistickému světu, který zasypával jednou invektivou za druhou. Jeho význam je však umenšen tím, že jeho projevy nepřebírá zahraniční tisk, a tak je jeho vliv omezený pouze na území Sovětského svazu. „*Zinověv ztělesňuje nejvíce a nejlépe bolševickou nenávisť ke kapitalistickému světu. Nezná omezení ve svých výlevech, nezná smilování ve svých útocích. Má pohotově ohromný arsenál zbraní ze zásobárny Leninovy,*

¹²⁹ Autor tím naráží zejména na koloniální politiku většiny evropských mocností.

¹³⁰ ŠROM, Josef Eduard. Sovětští vůdci jako řečníci. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2., č. 23., s. 358.

¹³¹ Tamtéž. s. 358.

a citáty z něho je s to naplniti ne jeden nýbrž tucet večerů. ¹³² Mezi tyto sovětské vůdce řadí Šrom také Michaila Kalinina, kterého však považuje spíše za besedníka, jehož největším problémem je tréma. „*Tréma a roztržitost vedou často ke komickým příhodám. Kalininovi občas chybí slovo, použije něčeho, co vyzní třeba protismyslně, ale dobrácky jeho úsměv uvede do dobré nálady celé shromáždění, které lapsus rádo odpustí, ba se zvědavostí čeká na další.*“ ¹³³ Dzeržinský je zase podle Šroma člověkem, který je velmi nejistý v oblastech, o kterých hovoří. „*Mohutný orgán hlasový, znějící místy zastřeně, tu i tam občas zakolísal a mnohdy zdálo se, že Dzeržinskij strádá úplně stejnou vadou řeči jako Rykov. Také dosti umělé pasáže a obraty řeči, spíše se hodící na velký revoluční meeting, než na sjezd sovětů a referát o průmyslu, ukazovaly, že Dzeržinskij zápasí sám se sebou...*“ ¹³⁴

Zatímco o všech výše zmíněných vůdcích napsal Šrom rozsáhlý popis, Stalinovi věnoval jen velmi stručný odstavec, ve kterém o něm píše jako o světu neznámém řečníkovi, sídlícím v „citadele bolševismu za čínskou stěnou hlavního města“. „*Platí za organizační fenomén strany, byl za vyhnanství Leninova jeho nejlepší rukou uvnitř Ruska. Jest nejsilnějším ze silných, polo Gruzín, polo Osetinec, břitký a tvrdý, obratný a přesvědčivý. Typický spiklenec, který, jede-li autem, sedí vedle chauffeuru.*“ ¹³⁵ Zbytek vůdců, z nichž by stálo vyzdvihnout jména Bucharin, Radek či Krasin, uvádí Šrom v posledním odstavci s názvem *Ostatní*. Zde také Šrom vysvětluje své závěry. „*Jisto jest jedno: sovětská vláda a komunistická strana, shora až dolů, je vládou řečníků, většinou již řečníky rozených a užívajících svého daru jako jednoho z důležitých instrumentů vládnutí. (...) Na konec podotýkáme, že všichni sovětské předáci vystupují při svých řečnických projevech bez přesně vypracovaného textu. (...) V tom smyslu projevy státníků a politiků západních liší se od sovětských takřka diametrálně.*“ ¹³⁶

K postavě Dzeržinského a jeho Čeky se vyjadřuje také **Hyppolit Boczkowski**. Tento historik a sociolog, zabývající se sovětsko-finskými dějinami, byl ukrajinským emigrantem, který se usídlil v Praze. Proto také jsou jeho texty řazeny mezi texty domácích autorů. Na rozdíl od Chamberlina, Boczkowski není fascinovaný rozhodnou krutostí velitelů Čeky. Naopak je podrobuje tvrdé kritice, zejména pak jejich pokrytecké hlásání o spravedlnosti, kdy nad souzeným musí vynést ortel smrti všichni členové výboru, jinak se poprava nekoná. „*Stačí jednomu vysloviti se proti a život obžalovaného je zachráněn. Bohužel toto prohlášení*

¹³² Tamtéž. s. 359.

¹³³ ŠROM, Josef Eduard. Sovětské vůdce jako řečníci. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2., č. 23., s. 359.

¹³⁴ Tamtéž. s. 374.

¹³⁵ Tamtéž. s. 375.

¹³⁶ Tamtéž. s. 375.

je na štíru se skutečností. Fakticky o životě obžalovaného rozhoduje kde který výkonný úředník G.P.U. a Čeky.¹³⁷ Dokládá toto své prohlášení případem polského důstojníka Maliszewského, obžalovaného a souzeného za pašování klenotů na Ukrajinu. Jak jeho zmateční stížnost, tak i žádost o milost byla zamítnuta. Maliszewski se údajně zhroutil. Krátce před popravou mu velitel věznice oznámil, že mu byl rozsudek změněn na 10 let vězení. Maliszewski však byl i přes stížnosti velitele věznice převezen před tribunál a krátce na to popraven. „Musil býti popraven, jako nebezpečný svědek. Byl popraven, ač dostal milost. O jeho osudu rozhodla osobní libovůle tajemníka revolučního tribunálu, což ostatně je všedním zjevem v sovětském Rusku.“¹³⁸ V pokračování textu zakončuje slovy: „Není justice tam, kde kat vykonává funkci soudce, kde úřední orgán Čeky veřejně vyzývá k týrání a mučení vězňů.“¹³⁹

Je Bolševismus pouze velká móda? Jsou jeho zástupci pouze následovatelé aktuální módy? Na tyto otázky se snažil svým článkem odpovědět A. **Kamenina**. Staví se spíše na stranu kritiků bolševismu. Chápe ho, jako teorii těch, kteří se skrývají za ideály rovnosti, zatímco jim jde pouze o moc. „A co se týče samotné kulturní bilance bolševismu v Rusku – již naprostý rozvrat národního hospodářství a úplné ochuzení země, celkové zbídačení lidí, že se nemohou vyplnit nejnnutnější potřeby a poskytnouti pomoc lidem hladem umírajícím, protože už není cesty k nim...“¹⁴⁰ Chápe bolševismus, jako teorii, která kulturně ani společensky člověku nic nepřináší. „Bolševismus sice oživil nejprve za našich dob v Rusku, ale sám v sobě nepředstavuje přece nic jiného než otrocké, slepé vyplnění revolučního programu, vypracovaného Marxem a Engelsem pro západoevropské poměry v roce 1847.“¹⁴¹

Celou svou úvahu uzavírá tím, že aby mohla být tato móda vyvrácena, musí nejprve dojít ke změně myšlení – ke zřeknutí se uspokojení v nějaké skutečné věci. Musela by tak nastoupit zcela nová moc, pokoušející se o nový řád v zájmu kulturního pokroku – duševní síla, jejímiž zjevy by byla rozumnost a spravedlivost. „Pak by vznikla také víra v tuto jinou moc, nová víra, přirozená potřeba dosáhnouti všech věcí fysickou silou by udělala místo jiné. (...) Vznikla by nová móda, která by za sebou přitáhla právě tolik nebo ještě více následovatelů, než dnešní velká móda bolševismu.“¹⁴²

¹³⁷ BOCZKOWSKI, Hyppolit. Vše je nám dovoleno. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 7. s. 99.

¹³⁸ BOCZKOWSKI, Hyppolit. Vše je nám dovoleno. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 7. s. 99.

¹³⁹ BOCZKOWSKI, Hyppolit. Vše je nám dovoleno IV. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 12. s. 182.

¹⁴⁰ KAMENINA, A. Bolševismus – velká móda. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 27. s. 418.

¹⁴¹ Tamtéž. s. 418.

¹⁴² Tamtéž. s. 419.

4.2.2 SPOLEČNOST

4.2.2.1 TEXTY ZAHRANIČNÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Rusko bylo za carského režimu silně náboženskou zemí. Důležitou roli zde hrála především postava samotného cara, jako bohem určeného panovníka, kterého takto vnímala majoritní vrstva obyvatelstva – rolníci. Nelze tedy popírat, že náboženství bylo v Rusku jedním ze symbolů politické moci. Vše se však změnilo s nástupem bolševiků, kteří viděli v náboženství jisté nebezpečí, a tak se ho pokusili zničit, anebo alespoň ovládnout. O těchto praktikách píše v přeloženém článku, publikovaném 19. 2. 1925 novinář **Stanley High**. „*Marxovský text, na němž zakládají sověty svůj program útočného ateismu, prohlašuje náboženství za opium národů.*“¹⁴³ K jeho postupnému ničení přistupovali bolševici různě. Nejprve zesměšňováním, později pak nahrazováním náboženských tradic a zatýkáním církevních hodnostářů. I přesto tvrdí, že církve v Rusku zaniknout nemůže, protože je ve společnosti silně zakořeněná.¹⁴⁴ Svůj článek uzavírá prohlášením, že se vyvíjejí noví náboženští vůdcové, kteří budou ochotni církve reformovat. „*Církev sotva bude moci mluvit tak, jako mluvila v minulosti, bude-li chtít získat mládež. Nový náboženský program bude však vyžadovat nových vůdců, kteří by je hlásali, neboť kromě malých výjimek jsou dnešní vůdcové zapřísáhlí odpůrci jakýchkoli reforem.*“¹⁴⁵

O změnách v sovětském Rusku píše také další přeložený text **Witolda Klingera**, profesora Kyjevské univerzity. V něm se zabýval především vysokým školstvím v Sovětském svazu, u kterého kritizoval především jeho veliký úpadek. Ten nastal poté, co mnohé fakulty byly bolševiky zcela zrušeny. Fungující obory pak vedli profesori, kteří za svou práci nebyli adekvátně ohodnoceni a žili pod hranicí chudoby.¹⁴⁶ „*Pamatuji se, že můj přítel, znamenitý historik, dostal 11 rublů a několik kopějek. Při takovém materiálním zajištění není možno pracovat lidsky, ani lidsky žít: je možno jen pozvolna umírat.*“¹⁴⁷ Svůj článek zakončil slovy, že je jeho svatou povinností, jako člověka, který viděl tyto poměry na vlastní oči, aby čelil oficiálním podvodům sovětů, kteří se snaží prezentovat sovětskou vědu jako velmi úspěšnou. „*Nad bezměrnými plány Ruska vznáší se duch fanaticismu, sektářské výlučnosti. Je to hrozné memento pro budoucnost evropské vědy – memento tím hroznější, že se už stalo neštěstím a prokletím vědy ruské.*“¹⁴⁸

¹⁴³ HIGH, Stanley. Triumf ateismu v Rusku. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 75.

¹⁴⁴ Tamtéž. s. 75-78.

¹⁴⁵ Tamtéž. s. 78.

¹⁴⁶ KLINGER, Witold. Bolševismus a věda. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 16. s. 248-251.

¹⁴⁷ Tamtéž. s. 250.

¹⁴⁸ Tamtéž. s. 251.

4.2.2.2 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Josef Eduard Šrom se tentokrát zaměřuje na žurnalistiku v Sovětském Rusku. V prvním díle 25. 12. 1924 píše o zrušení tiskové svobody a ovládnutí veškerého tisku periodického i neperiodického komunistickou stranou. I přes zjevnou ideologii, chválí snahy o zvýšení gramotnosti, za pomoci nastolení agendy, která je zajímavá také pro na vesnicích žijící obyvatelstvo.

Šrom si také všímá toho, jak jsou prezentovány v sovětském tisku zahraniční zprávy. Podotýká, že se v něm objevují „zjevy, *zajímající komunistickou stranu svojí třídní bojovností, jako např. projevy nepokojů, politické, korupční aféry a to takovým způsobem, že vytváří se mínění, jakoby jiných zjevů na západě téměř nebylo.*“¹⁴⁹ Ideologické podbarvení veškerých zpráv je v sovětském tisku klíčové. Jako jeho hlavní funkce určuje Šrom propagaci života Rudé armády, propagaci družstevnictví, státní obchod a poučování vesnice v hospodářských otázkách. Zajímavá je informace o rozdělení novin v Rusku na noviny dělnické a rolnické. „*Dělnický list musí směřovati k prohloubenému sice, avšak přec jen populárnímu vysvětlování všech otázek politicko-hospodářských a stranických. Má chápati své úkoly s agitačního hlediska a současně prohlubovati pracovní výkonnosti leninismu.*“¹⁵⁰

Zato rolnické noviny měly kromě otázek vesnického života a selského hospodaření, seznámit vesnici také s mezinárodní i vnitřní situací, s činností komunistické strany a s kulturními i hospodářskými směrnicemi sovětské vlády.¹⁵¹ Šrom také hovoří o rozšiřování základny novinářů-dopisovatelů, továrních i vesnických žurnalistů. Text zakončuje charakteristikou Izvěstije. Kromě formátu v jakém je vydávána, uvádí také, jaká témata se v ní objevují. „*Politický úvodník bývá věnován pravidelně aktuálním problémům politiky mezinárodní, jím tlumočeno bývá oficiální stanovisko sovětské vlády ke všem otázkám, jež se právě vynořily. Sloupce střední věnovány bývají detailním zprávám i telegramům o nejakutnějších událostech mezinárodních. Tam bývaly denně nejčerstvější zprávy z front občanské války...*“¹⁵²

Denní náklad periodik do konce roku 1924 činil podle Šroma 400 000 výtisků. Podobně Šrom v pokračování článku 1. 1. 1925 analyzuje i další periodika – Pravda, Ekonomičeskaja Žižň a Rabočaja Moskva. Bolševici se však potýkali s akutním nedostatkem kvalitních žurnalistů, kteří odmítali s novým režimem spolupracovat.¹⁵³

¹⁴⁹ ŠROM, Josef Eduard. Žurnalistika v sovětském Rusku. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 50. s. 793.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 794.

¹⁵¹ Tamtéž. s. 794.

¹⁵² Tamtéž. s. 794.

¹⁵³ Tamtéž. s. 794.

Proto založili nejprve čtyřměsíční kurz, v roce 1921 pak dvouroční kurz a o rok později dokonce kurz tříletý. Nakonec se tyto kurzy přeformovaly do Státní komunistické školy žurnalistické, na kterou byli přijímáni pouze lidé, jejichž původ byl dělnicko-rolnický. Na závěr Šrom ještě zmiňuje zpravodajskou kancelář ROSTA, která vznikla na Leninův popud z Petrohradské telegrafní agentury, výměnou korespondentů oddaných předchozí vládě.¹⁵⁴ Přestože přinášela zprávy z poměrně rozsáhlého prostoru, nesetkala se s dostatečným uplatněním, protože byla vedena v duchu komunistických zásad.¹⁵⁵

Přítomnost otiskla opět 21. 5. 1925 článek *Hyppolita Boczkowskeho*, který pojednával o Borisi Savinkovovi, ruském spisovateli a eserovi, který byl po svém návratu z exilu do Ruska v Minsku zadržen a uvězněn. Boczkowski píše o jeho údajné sebevraždě, což byla oficiální verze sovětského režimu. Jiné verze pak hovořily o tom, že Savinkov sebevraždu nespáchal, nýbrž že byl zavražděn agenty OGPU.¹⁵⁶ Nicméně Boczkowski ospravedlňuje Savinkova právě skrze jeho sebevraždu, a tak i jeho text je třeba brát s jistým nadhledem. Chápe ho jako Don Juana revoluce a jeho smrt jako jedinou možnost jak mohl uniknout z don-juanovského bludiště. „*Vlastně v celé své revoluční kariéře Savinkov byl Don Juanem teroru. Teror byl jeho přirozeným živlem, v něm fantasticky se vybíjel nenasytný jeho temperament a nezmarňý jeho životní aktivism.(...) Smrt byla pro Savinkova jediným a nezbytným východiskem jako je jediným dosavadním vyřešením don-juanovského problému vůbec...*“¹⁵⁷

Naopak spíše ideologickým tématem se zabýval text *Jaroslava Adolfa*, ve kterém srovnával „fordismus“ s „leninismem“. Celý text se zabývá tím, nakolik jsou reálné jednotlivé teorie, na základě společné ideje, kterou sepsal ve svém manifestu Marx: „*Celá společnost stane se jedinou kanceláří se stejnou prací a stejnou mzdou.*“¹⁵⁸ Teorie fordismu je ve článku vyzdvížena, protože na rozdíl od Leninových neurčitých slibů, jsou Fordovy ideje reálné a uskutečňované. Ten ostatně přišel s teorií, kdy by se na trh uváděly cenově příznivé výrobky, které by už nemusely být pouze výsadou boháčů, zároveň by však dělníci měli kratší pracovní dobu a vyšší výdělky. Tento záměr se mu ostatně také povedl. „*Není divu, že nekompromisního komunistu dovede naplnit velkým rozhořčením, připouští-li osobně nejchytřejší německý marxistický socialista, že sociální otázka byla by konečně i v rámci*

¹⁵⁴ ŠROM, Josef Eduard. Žurnalistika v sovětském Rusku. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 50. s. 794.

¹⁵⁵ ŠROM, Josef Eduard. Žurnalistika v sovětském Rusku. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 51. s. 813.

¹⁵⁶ Organizace, která se vyvinula z Čeky a která byla součástí NKVD

¹⁵⁷ BOCZKOWSKI, Hyppolit. Don Juan revoluce. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 19. s. 294.

¹⁵⁸ ADOLF, Jaroslav. Metoda americká – Ford, ruská – Lenin. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 29. s. 459.

*kapitalismu řešitelná, kdyby všichni podnikatelé byli tak dalekozraci jako Ford.*¹⁵⁹ Text zakončil ironickou poznámkou, že Fordovou největší chybou je podle komunistů skutečnost, že se v dnešní době vůbec rozhodl existovat, protože jeho teorie na jedné straně sice potvrzují, na druhé však ničí základy Marxismu.

V dalším článku z 12. 11. 1925 se Adolf pro změnu zaměřil na srovnání studentů západních a ruských. Zatímco západní student se podle něj snaží vystudovat co nejdříve, aby se mohl s těmito skromnými vědomostmi pustit do podnikání, ruský student je jiný. Ten se naopak snaží získat – navazující na tradici Tolstého a Dostojevského – co nejvíce vědomostí, stanovovat si cíle, kterých sám neví jak dosáhnout, a tak se z něj stává „věčný student“.¹⁶⁰ „*Je to vlastně překvapující, s jak mělkými vědomostmi dovede anglosaský student dělati dosti velké věci v praxi, a naproti tomu je překvapující, s jak velkými a hlubokými vědomostmi ruský student v praxi obyčejně nebo často nesvede nic.*“¹⁶¹ Závěrem zhodnotil ruský způsob věčného studia, jako pro Evropany nepraktický, známý pro nás snad už pouze z ruské literatury.

Na toto téma svým způsobem navázal také **Josef Hostovský**, který publikoval 12. 11. 1925 v *Přítomnosti* článek s názvem „*Intelligence česká a ruská*“. V něm vysvětluje čtenářům zásadní rozdíly mezi oběma inteligencemi. Zatímco ruská inteligence vychází z bohatých, většinou aristokratických vrstev, inteligence česká se podle Hostovského rekrutovala od národního obrození z řad chudých.¹⁶² „*Velkosvětská inteligence ruská, vyšlá většinou z blahobytu, značně požívačná, vychovaná mimo dosah vlivu širokých vrstev lidových, nikdy nemohla lidu rozuměti, nikdy nedovedla vniknouti v jeho duši, pochopiti jeho potřeby, jeho utrpení, jeho touhy a snahy. (...) Česká inteligence naproti tomu vyšla z lidu, byla vychovávána mezi ním, byla tělem z jeho těla, proto lidu dokonale rozuměla a dovedla s ním cítiti.*“¹⁶³ Dalším rozdílem pak je procentuální zastoupení inteligence v jednotlivých národech. Zatímco česká je velmi početná, ruské inteligence je – vzhledem k velikosti populace – malé procento. „*V tomto směru inteligence česká měla práci snadnější. Byla celkem velmi početná: neměla sice též na různých ustláno, musila překonávat germanisační a klerikální tlak, byla též pronásledována a leccos vytrpěla, ale přece jen poměry u nás byly mnohem snesitelnější.*“¹⁶⁴ Spojujícím faktorem je podle Hostovského neorganizovanost.¹⁶⁵

¹⁵⁹ ADOLF, Jaroslav. *Metoda americká – Ford, ruská – Lenin*. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 29. s. 459.

¹⁶⁰ ADOLF, Jaroslav. *O věčném studentu ruském*. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 44. s. 701.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 702.

¹⁶² Českou aristokracii chápe Hostovský jako německého původu.

¹⁶³ HOSTOVSKÝ, Josef. *Intelligence česká a ruská*. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 44. s. 690.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 690.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 691.

4.2.3 KULTURA

Žádný z domácích autorů nereflekoval v letech 1924/25 kulturu v Sovětském svazu. Z toho důvodu zde bude chybět podkapitola Texty domácích autorů.

4.2.3.1 TEXTY ZARHANIČNÍCH AUTORŮ - KULTURA

Arthur Ransome, anglický spisovatel a novinář se v textu publikovaném *Přítomnosti* 22. ledna 1925 zaměřil na Trockého představy, o nové kultuře v Sovětském svazu, která by měla nahradit předchozí „buržoazní“ literaturu a umění. „*Vzdálen netečnosti k umění, jak ji projevují mnozí z jeho přátel, posuzuje Trocký nynější časové umění jako poslední zkušební kámen sociálního pokroku celé doby.*“¹⁶⁶ Trocký podle Ransoma poukazuje na to, že vládnoucí třídy vždy ovlivňovaly ruskou literaturu a byly tak příčinou feudální a buržoazní periody v ruské literatuře. „*Nyní je buržoazie revolucí odstraněna a tak skutečnost vynucuje si přístup do literatury. Literatura, která se vykruslovala kolem buržoazie, mizí. Co ještě revoluci přežilo, hledá novou orientaci, a novým zdrojem jest národ bez buržoazie.*“¹⁶⁷ Ransome nicméně uvádí, že Trockému v nové kultuře nejde o výstižné portréty revoluce, ale o zcela nové umění.¹⁶⁸ „*Toto umění bude neslučitelné s pesimismem, skepticismem či jakoukoliv jinou formou duševního soumraku. Bude realistické a aktivistické, naplněné duchem čínorodého společenství a nezměrnou tvůrčí vírou v budoucnost.*“¹⁶⁹

Dalším přeloženým textem je článek *Rozum a Rusko* *Maxima Gorkého*. V úvodu článku je prolog, zřejmě psaný samotným Peroutkou, ve kterém nastiňuje, o čem text bude a proč jej *Přítomnost* publikuje: *Tato vzpomínka Gorkého na nedávno zesnulého ruského básníka, který z vůdce dekadentních básníků stal se hlavou básníků bolševických, zabývá se starým thematem Gorkého. Pozoruje s údivem, jaká hluboká propast a nedůvěra je mezi rozumem a Ruskem. (...) Bolševismus byl pro Bloka jedním z těch zoufalých skoků, jimiž ruští spisovatelé, od Gorkého po Tolstého, hleděli uniknouti svému strašnému bezútěšnému vidění života.*“¹⁷⁰ Gorký si ve článku napomáhá citáty Rozanova, Tolstojce, Dostojevského, Pisemskije či Andrejeva, ve kterých kritizují rozum či vědění. „*Takových aforismů je možno u ruských spisovatelů shromáždit celé desítky – a všechny ostře dosvědčují odmítání víry v moc rozumu. To jest velmi charakteristické pro zemi, jejíž život je nejméně rozumný.*“¹⁷¹

¹⁶⁶ RANSOME, Arthur. Trocký jako literární kritik. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 2. s. 30.

¹⁶⁷ Tamtéž. s. 30.

¹⁶⁸ Tamtéž. s. 30.

¹⁶⁹ Tamtéž. s. 30.

¹⁷⁰ PEROUTKA, Ferdinand. Vzpomínky na A. Bloka. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 74.

¹⁷¹ GORKÝ, Maxim. Rozum a Rusko. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 74.

Ve většině článku pak vzpomíná na Alexandra Bloka, ruského spisovatele, básníka a odpůrce rozumu, se kterým se Rusko podle Gorkého ztotožňuje. *Kdybychom mohli úplně přestat myslet, třeba na deset roků. Uhasiti to klamně temné světlo, které nás vleče stále hlouběji v noc světa a od naslouchání harmonie srdcem...*¹⁷²

Nad dobovou ruskou literaturou se zamýšlel sovětský spisovatel, literární teoretik a historik **Jurij Nikolajevič Tyňanov**. Ve svém textu píše o vítězství prózy nad poezií, která za carského režimu vždy v Rusku převažovala. Zároveň však připomíná neustálou touhu po něčem zcela novém. Snad právě proto byla pro Rusy důležitá také západní literatura, která se udržela mezi lidmi, podle Tyňanova déle, než ruské romány, které právě proto musí jít západním trendům naproti. *„Jest pozoruhodno, že ruský dobrodružný román musil přijmouti ochranné jméno „západní“, aby vyhlížel věrohodně.*“¹⁷³

Ruský film čtenářům Přítomnosti přiblížil přeložený text **Axela Eggebrechta**, německého spisovatele a novináře. V něm píše o zvyšujícím se vlivu Ruska ve všech uměleckých odvětvích, zvláště pak vzrůstající vliv sovětského filmu. *„Jest jasno, že bolševici poznali okamžitě ohromnou propagační cenu filmu; a protože to nejdůležitější bylo upevniti a myšlenkově obhájití revoluční moc, ustoupila prakticky v prvních dobách po převratu průmyslová organisace před nutností propagandy.*“¹⁷⁴

Posledním z přeložených textů a vlastně i poslední z publikovaných kulturních textů o Sovětském svazu v letech 1924-25 vůbec, je článek **Waclawa Lednickeho**. V něm se zaměřuje na charakteristiku několika nových sovětských autorů a popis jejich děl. Jmenuje například, později sověty popraveného, Borise Pilňaka. U toho vyzdvihuje především jeho spisovatelský talent.¹⁷⁵ Isaak Babel, byl podle Lednickeho bolševiky kritizován za to, že je málo komunistický. U Arosěva Lednicki vyzdvihuje především jeho kronikářskou činnost, věrný popis událostí a charakteristiky bolševiků.¹⁷⁶ Na závěr hodnotí také Leonida Leonova, kterého měli komunisté podrobovat největší kritice především za jeho nostalgické vzpomínání na staré Rusko a za odmítání opěvování revoluce, kterou ve svých románech vykresloval jako „veliký hřbitov neznámých vojáků“.¹⁷⁷ *„Jsou ještě jiní, kteří nesouhlasí s touto mužickou literaturou, kteří hledí s tesknou k západu, odkud prahnou*

¹⁷² GORKÝ, Maxim. Rozum a Rusko. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 75.

¹⁷³ TYŇANOV, Jurij. Současná ruská literatura. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 22. s. 346.

¹⁷⁴ EGGEBRECHT, Axel. Ruský film. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 46. s. 731.

¹⁷⁵ LEDNICKI, Waclaw. Sovětská beletristika. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 49. s. 772-3.

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 774.

¹⁷⁷ Tamtéž. s. 774-5.

čerpají vědu řemesla, kde by se chtěli seznámiti se zásadami opravdového literárního umění, se zásadami komposice, s uměním seskupování obsahu, vedení akce a rozvoje děje.“¹⁷⁸

4.2.4 SHRNUTÍ LET 1924-25

Z celkového počtu 19 článků¹⁷⁹, publikovaných v těchto dvou letech, bylo 11 textů zahraničních autorů a 8 textů autorů domácích. Z těchto čísel vyplývá, že v prvních letech časopisu ještě neměla Přítomnost dostatek vlastních autorů, kteří by byli schopní o Sovětském svazu informovat, a z toho důvodu využívala textů autorů zahraničních.

Na základě obsahu článků z let 1924 a 1925 je možné uvést, že se potvrdila hypotéza, že Sovětský svaz bude vnímán Přítomností spíše negativně a bude podrobován časté kritice. Ze všech 19 článků pouze dva hodnotily Sovětský svaz pozitivně – prvním byl článek na pokračování W. H. Chamberlina o sovětských vůdcích – ve kterém každého z nich hodnotil s jistým respektem – druhým byl text Axela Eggebrechta, který chválil ruský film.

Osm článků bylo psáno neutrálně, nebo se z nich názor nedal usuzovat. Jednalo se zejména o články Josefa Eduarda Šroma. V prvních textech analyzoval sovětské vůdce, jako řečníky. Ve druhém článku na pokračování se pak zaměřil na sovětskou žurnalistiku. V článku o sovětské žurnalistice sice kritizoval sovětskou ideologii, která do značné míry deformovala sovětské zpravodajství, nicméně vyzdvihl snahu přiblížit noviny lidem žijícím na vesnicích, kteří tak měli mít motivaci učit se číst. Tedy jasně pozitivní či negativní názor se ze článku vysledovat nepodařilo. Podobně tomu bylo také u článků Josefa Hostovského, St. High, Arthura Ransoma a Waclawa Lednickeho, kteří spíše informovali o nových trendech v sovětské kultuře, rudé armádě nebo vzdělávání.

Zbýlých devět článků bylo negativních a kritických k Sovětskému svazu. Nejvíce kritické stanovisko zastával ve svých textech Hyppolit Boczkowski, který ve svém textu na pokračování s názvem „*Vše je nám dovoleno*“ kritizoval nelidské chování Čeky. Kritikem byl také Witold Klinger, kterému vadilo zejména bolševické rušení univerzit a univerzitních oborů. Zároveň kritizoval celkový úpadek vysokého školství a bídou situaci univerzitních profesorů. Ke kritice bolševismu se však připojili svými články také jiní autoři, jako G. K. Chesterton, Jaroslav Adolf, ukrajinský spisovatel a filozof Vasilij Zjenkovskij nebo spisovatel Jurij Tyňanov, kterému vadilo nejvíce to, že současný ruský román není schopný oslovit stejně, jako román západní.

¹⁷⁸ Tamtéž. s. 775.

¹⁷⁹ Čtyř v roce 1924 a patnácti v roce 1925

4.3 ČLÁNKY Z ROKU 1934

V roce 1934 a 1935 *Přítomnost* publikovala méně přeložených textů, týkajících se Sovětského svazu. Důvodem je zřejmě skutečnost, že *Přítomnost* byla ve třicátých letech schopná obsáhnout sovětskou tematiku dostatečně z vlastních zdrojů. O tom svědčí také to, že článků o Sovětském svazu v letech 1934/35 neubývá. Naopak je možné vysledovat opačný trend, který dokládá zvyšující se zájem o tuto zemi v návaznosti na geopolitickou situaci meziválečného Československa. A právě z důvodu malého počtu textů zahraničních autorů v letech 1934 a 1935, bude v těchto letech zcela chybět podkapitola Texty zahraničních autorů v kapitolách Politika a Kultura.

4.3.1 POLITIKA

4.3.1.1 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - POLITIKA

B. Beneš¹⁸⁰ se svým textem z 2. května 1934 zase zamýšlí nad možným přijetím Sovětského svazu do Společnosti národů. Jako důvod pro přijetí chápe opuštění Společnosti národů Německem a Japonskem, které následně začaly naprosto přehlížet mezinárodní smlouvy a začaly usilovat o revizi mírových smluv. Ačkoliv přiznává, že by mohly existovat důvody pro odmítnutí ruské žádosti o členství, sám věří v její přijetí. „*Pro Malou dohodu není k zahazení možnost, že by Rusko ve Společnosti národů posílilo frontu, jež bojuje proti revizi mírových smluv.*“¹⁸¹

Zdeněk Smetáček publikoval v *Přítomnosti* 13. 6. 1934 poznámku s titulkem „*Co vede Rusko k demokratické Evropě?*“. V ní se zamýšlí nad sovětskou politikou, kterou sovětský svaz postupně navazuje vztahy s evropskými zeměmi, třeba i právě skrze Společnost národů, vůči které rovněž ustal s kritickými výroky. Předkládá dva důvody tohoto počínání. První je ten, že Sovětský svaz reaguje na rychle se měnící mezinárodní situaci, kdy ohrožován Japonskem, chce mít bezpečnou hranici na západě. Druhým je pak názor Rudého práva, které píše, že Sovětský svaz využívá těchto spojení pouze proto, aby mohlo v klidu zesílit a potom se vši silou podpořit v Evropě velkou proletářskou revoluci.¹⁸² Sám však chápe sovětský krok jako ryze pragmatický a oboustranně výhodný. „*Držme se proto raději výkladu prvního: sblížení Ruska s demokratickou Evropou bylo vyvoláno oboustrannou potřebou větší bezpečnosti. (...) Nemyslíme ovšem, že všechno,*

¹⁸⁰ Můžeme usuzovat, že se jedná o spisovatele a překladatele Bedřicha Beneše.

¹⁸¹ BENEŠ, Bedřich. Rusko a Společnost národů, In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 18. s. 275.

¹⁸² SMETÁČEK, Zdeněk. Co vede Rusko k demokratické Evropě? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 24. s. 371.

*co dělilo Rusko od Evropy, je od tohoto okamžiku navždy smazáno. Staré rozdíly zůstávají.*¹⁸³

Zdeněk Smetáček dále tuto problematiku rozpracovává v dalším článku z 22. 8. 1934. V něm komentuje návštěvu sovětských letců v Československu, ze kterého se asociacemi dostává k rekapitulaci vývoje českého, potažmo československého názoru na Rusko. „*Naše Rusko před válkou, byl buď slovanský obr nebo nihilista nebo Oblomov nebo široká duše. Naše Rusko po válce, to byl krvežíznivý bolševik.*“¹⁸⁴ Vyvrací zároveň tvrzení komunistů, že sověští letci přiletěli, protože by chtěli pozdravit pracující proletariát Československa – tedy, že by přiletěli z ideologických důvodů.¹⁸⁵ Stejnou měrou podrobuje kritice i národněsocialistickou myšlenku, že bolševici „...*nakonec jsou přece jen bratři Slované,*“¹⁸⁶ tedy myšlenku ideového návratu k panslavismu. Svůj text naopak shrnuje myšlenkou, že namísto cest do Moskvy, kam se vydáváme hledat komunismus, nebo ztracený panslavismus, bychom měli svůj nový vztah s Ruskem postavit na základě snahy o mír a společné práci uvnitř Společnosti národů. „*Pro nás pak není otázka, kterou cestou se dostaneme do Moskvy, kde není náš cíl, nýbrž, jak dojdeme společně s Ruskem do Ženevy. To je pravá Mekka poutníků našeho druhu. Světový mír závisí na tom, kolik se nás tam v dobré vůli sejde.*“¹⁸⁷

Reflexi uznání Sovětského svazu Československem, a tedy i odpověď na jednu z výzkumných otázek, přináší **Rudolf Procházka**. V první části článku Procházka udává důvody, proč bychom měli přehodnotit svůj vztah k sovětskému Rusku, které nadále nemůžeme vnímat jako velkou slovanskou demokratickou zemi, která bude spásou pro všechny Slované, protože jí zkrátka není. V další části se pak už věnuje konkrétně krokům, které vedly k uznání Sovětského svazu Československem. „*Navazujeme normální styky se sovětským Ruskem, poněvadž se tvoří blok všech států, potřebujících a hájících mír, poněvadž se navazuje obecně se Sovětským svazem jako jedním z nich.*“¹⁸⁸

Podobnou tématikou se zabývá ve svém článku také **Miloš Vaněk**, kde píše o revizi vztahů mezi jednotlivými evropskými zeměmi. Vychází ze samotné Versailleské smlouvy, která do značné míry změnila mapu Evropy a fakticky vytvořila také Společnost národů, jako první pokus o „superstát“. Francie se díky ní stala dominantní zemí Evropy. Vzhledem k výzvám, které by Francie mohla v následujících letech podstupovat – a které skutečně

¹⁸³ SMETÁČEK, Zdeněk. Co vede Rusko k demokratické Evropě? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 24. s. 372.

¹⁸⁴ SMETÁČEK, Zdeněk. Dvě cesty do Moskvy, třetí do Ženevy. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 34. s. 529.

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 530.

¹⁸⁶ Tamtéž. s. 530.

¹⁸⁷ Tamtéž. s. 531.

¹⁸⁸ PROCHÁZKA, Rudolf. Jak jsme uznali sovětské Rusko. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 25. s. 385.

podstoupila – bylo třeba spojenců. Británie spíše kalkulovala,¹⁸⁹ a tak se Francie pojistila paktem se Sovětským svazem, čímž s ním opět navázala diplomatické styky. To samé se chystalo udělat i Československo. Největší ratifikaci vztahů však podle Vaňka čekal právě Sovětský svaz. Ten zcela změnil svou rétoriku proti Společnosti národů, kterou začal dokonce podporovat a alespoň na venek považovat za orgán, který je schopný zabránit válce. Zároveň změnil svůj náhled na samotnou Versailleskou smlouvu a Malou dohodu.¹⁹⁰ „*Nová fáze sovětské zahraniční politiky může být tomuto kvašení dobrým enzymem. Dovedou-li Rusové pomoci zemím, jež aspirují méně na velmocenskou prestiž a více na mír a bezpečnost, aby se mohly opíratí též aspoň o dvě z pěti velmocí – Francii a SSSR – dospějeme do dvou let k oné míře stabilisování poměrů, jichž je třeba k obnově rozviklaných hospodářských a sociálních ústrojí – a k novému rozkvětu konjunktury.*“¹⁹¹

4.3.2 SPOLEČNOST

4.3.2.1 TEXTY ZARHANIČNÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Přítomnost se rozhodla publikovat také článek *Lva Trockého*, ve kterém vzpomíná na lidového komisaře pro vzdělávání a osvětu Anatolije Lunačarského. Lunačarskij byl podle Trockého schopný, kdykoliv se přizpůsobit novému vedení, třeba i navzdory vnitřním výhradám a kritice. Byl velmi vzdělaný člověk, který měl vyvracet přesvědčení univerzitních kruhů, že od těchto „nevzdělaných uzurpátorů“, jak byli bolševici nazýváni, čeká vědu pouze likvidace. „*Lunačarskij nadšeně a bez velké námahy kázal tomuto uzavřenému světu, že bolševici si kultury nejenom váží, ale že jim ani není cizí povědomost kultury. Nejednen kněz katedry hleděl v ty dny s ústy široko otevřenými na tohoto vandala, jenž přednášel v šesti nových jazycích a rozuměl dvěma starým...*“¹⁹² Z textu můžeme usuzovat, že se Přítomnost rozhodla tento text zařadit snad proto, že Lunačarskij se odlišoval od mnoha bolševiků právě svým vzděláním a chápáním kulturního dědictví, jako něčeho nedotknutelného. Tím byl více než bolševikům podobný spíše evropským socialistům, kteří byli Peroutkovi blízcí.

Velmi citovaný text v evropském tisku je také článek *Iliji Erenburga* „Sověťští lidé“. Právě pro jeho citovanost, rozhodla se také Přítomnost o jeho otištění. Erenburg v něm píše o svých zážitcích se sovětskou cestovní agenturou Intourist, která připravuje program pro všechny návštěvníky Sovětského svazu a svým textem jednotlivé návštěvníky oslovuje.

¹⁸⁹ Ve snaze oslabit francouzský vliv na kontinentu podporovala Německo ve zbrojení

¹⁹⁰ VANĚK, Miloš. Sověty a nová sovětská konstelace. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 26. s. 407-10.

¹⁹¹ Tamtéž. s. 410.

¹⁹² TROCKÝ, Lev. Diletant v ruské revoluci. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 2. s. 27.

Poukazuje na to, že navzdory všudypřítomné bídě, je těmto cestovatelům nabízena v hotelu zcela jiná realita. Od secvičených pohybů služebnictva, přes oděvy, po vybavení hotelů, ve kterých cestovatelé bydlí. Zároveň však podotýká, že se všechno časem zlepší. Že lidé na zlepšení pracují dnem i nocí. Kritizuje západní konzum, naopak vyzdvihuje fakt, že si běžní Rusové dokáží vážit maličkostí.¹⁹³ Vlastně se jedná o text poplatný sovětské ideologii, který hledí vstříc „lepším zítřkům“. *„Budeme ukazovati klidně a rozvážně cizincům svá města, své kolchozy, své lidi. K nám budou přicházeti lidé, aby viděli, aby se učili a aby si odpočinuli. Ba, u nás se budou lidé zachraňovati před brutální skutečností kapitalistického světa a budeme je u nás léčiti jako v lázních svou vůlí k životu svým veselím a svou mládeží.“*¹⁹⁴

4.3.2.2 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Josef Eduard Šrom přispěl textem o 10. výročí Leninovy smrti, ve kterém se však, více než vzpomínkám na Lenina, věnuje hodnocení dvou sovětských pětiletok. V první části textu zmiňuje chystané oslavy výročí Leninova úmrtí. Poukazuje na fakt, že pravá oslava výročí, čeká až tzv. vnitřní stranu na XVII. sjezdu komunistické strany, jehož součástí bude také stanovení politických a hospodářských cílů druhé pětiletky.¹⁹⁵ Nicméně o pětiletkách nemluví, jako o přesně vytyčených cílech, ale spíše jako o snaze dosáhnout průmyslové a technické úrovně ostatních států světa, při zachování socialistických myšlenek. Tedy i druhá pětiletka měla být založena na budování průmyslu, což mělo vytvořit páteř rekonstrukce sovětského hospodářství.¹⁹⁶ Avšak jako hlavní problém a důvod, proč nikdy nemůže být splněný plán sovětů, chápe Šrom všudypřítomnou kontrolu diktátorů a nekončící boj proti nepřátelům režimu. *„A i toto bolševici velmi dobře vědí. Vědí, že plánování je jedno a provádění plánu druhé. K prvnímu je třeba síly fantazie, k druhému vytrvalosti a síly rozumu i rukou, zejména pak osobní svobody. Tu však režim sovětský stále ještě nemůže dáti a proto se ohlíží po něčem jiném, co by udrželo provádění pětiletých plánů hezky pohromadě.“*¹⁹⁷

Stejně jako Ilja Erenburg, poukazuje na metody Intouristu, kterými se Sovětský svaz prezentuje svým návštěvníkům, také **František Glaser**. Ve svém článku popisuje čtyřtýdenní návštěvu Sovětského svazu, kterou organizovala právě zmíněná sovětská cestovní kancelář.

¹⁹³ ERENBURG, Ilja. Sovětští lidé. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 568-70.

¹⁹⁴ ERENBURG, Ilja. Sovětští lidé. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 570.

¹⁹⁵ ŠROM, Josef Eduard. Deset let po smrti Leninově. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 3. s. 33.

¹⁹⁶ Tamtéž. s. 33.

¹⁹⁷ Tamtéž. s. 33.

Uvádí, že je pro návštěvníky připraven bohatý program, nicméně je jim ukazováno pouze to, co sovětští vůdci chtějí, aby viděli. Pro návštěvníky jsou stavěny speciální hotely a není jim dovoleno stýkat se s obyčejnými lidmi, což se ovšem Glaserovi nakonec podařilo. „*Státní cestovní kancelář Intourist, stvořila fiktivní svět a ukazuje cizímu turistovi a cestovateli ovzduší blahobytu a umělé radosti, zatím co je skryta cizincům bída mas za hranicemi začarovaného kruhu, který se ukazuje cizinci.*“¹⁹⁸ Celá návštěva, dle Glaserova líčení, sestává z mnoha situací Evropanovi zcela překvapivých, jako hrozný stav silnic, všudypřítomná bída a hlad, špatná organizace země a dětská práce.

Tento náhled na situaci v Rusku můžeme porovnat s náhledem **Evžena Šterna**. Ten také navštívil Sovětský svaz a na rozdíl od Glasera, vidí SSSR o něco více optimisticky. Přiznává sice, že sovětské Rusko je stále ještě daleko za Evropou, na druhou stranu uvádí, že se situace zlepšuje. „*Lidé v Sovětském svazu jsou již v celku dobře živeni, avšak skromně oblečení do látek a oděvů tak špatné kvality, jako u nás těsně po válce, což nyní v druhé pětiletce, věnované již spotřebnímu průmyslu, má se podstatně změnit a mění se, jak jsme se přesvědčili.*“¹⁹⁹ Je zřejmé, že sovětské Rusko je autorovi sympatické. Dokonce obhajuje sovětskou diktaturu a věří v Leninem slíbenou demokratizaci. „*Proto nemůže, dokud jeho dílo podstatně nebude ukončeno a výsledky nebudou zřejmé každému, býti veden bez určité diktatury. (...) Ovšem v sovětech s překonáváním dnešních obtíží a s vyšší životní a kulturní úrovní vývoj povede k demoratisaci, vždyť i sám Lenin považoval diktaturu pouze za přechodnou formu, dokud nebude úplně zabezpečen sovětský nový sociální řád.*“²⁰⁰ Z článku lze však poznat, že autor nemá podobnou zkušenost jako František Glaser. Když porovnáme články zabývající se návštěvou Sovětského svazu, je možné předpokládat, že Šternovi bylo ukázáno pouze to, co vidět měl. Z toho možná pramení jistý obdiv, navzdory vědomí, že v Evropě byly již tyto základní sovětské pokroky naprosto běžnou rutinou. Vše shrnuje v pokračování textu: „*Mussolinismus a hitlerismus, který obnovil pouze přežilé prvky minulých dob, nebude mítí rozhodující a trvalý vliv na vývoj světa; Sověty jej budou mít, neboť budují společnost sociálně spravedlivější a hospodářsky účelněji organisovanou. Jsem přesvědčen, že sovětský režim posílí v ostatním světě vývoj k společnosti socialistické.*“²⁰¹

¹⁹⁸ GLASER, František. Co se cizinci za návštěvy Ruska neukazuje. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 35. s. 551.

¹⁹⁹ ŠTERN, Evžen. Kam spěje SSSR? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 42. s. 667.

²⁰⁰ Tamtéž. s. 669-670

²⁰¹ ŠTERN, Evžen. Kam spěje SSSR? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11., č. 43., s. 681

4.3.3 KULTURA

4.3.3.1 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - KULTURA

Text z 11. dubna 1934 s názvem „*Nový sovětský člověk*“ o literatuře a o jiném se zabývá článkem časopisu Krasnaja Nov, který byl připravován pro sjezd sovětských spisovatelů, a měl sloužit jako jakýsi návod pro utváření stylu tzv. „socialistického realismu“. Z článku je možné si – na základě rozhovorů se sovětskými dělníky a dělnicemi – vytvořit představu o jejich názoru na literaturu a společnost. Výpovědi dělníků, vzhledem k položeným otázkám však působí i podle autora článku poměrně účelově, a jako takové je třeba je chápat. „*Je třeba podotknout, že Jermilov²⁰², rovněž jako i vůbec ruská veřejnost, rozumí pod slovem „intelektuál - inteligent“ něco jiného než Evropan. Tak se stává, že do článku o „Růstu proletářské inteligence“ jsou pojati též dělníci téměř bez odborného a všeobecného vzdělání.*“²⁰³ Rozhovory je možné shrnout tak, že dělníci v Sovětském svazu se měli chut' v otázce umění vzdělávat. Mnohým to však nedovoloval jejich věk, a tak se většina „vzdělávala“ četbou sovětských novin nebo se snažila zdokonalovat v tom, co aktuálně dělali.

Autor podepsaný šifrou **F. G.**²⁰⁴ píše o sjezdu sovětských spisovatelů, který předurčil další vývoj sovětské literatury, která se následně stala podle autora poplatnou sovětské ideologii a postupně ztrácí svou typičnost, pro kterou byli ruští autoři vyhledáváni. Příkladem může být třeba mužická otázka. „*Mužická otázka byla rychle skončena, a zvláštním projevem plnomocníka komunistické strany, který nejenom, že potvrdil názor Gorkého, ale nařídil, aby tento názor se stal základem, tj. spisovatelé si musí plně uvědomiti, že při líčení vesnického života nejen nesmějí volně tvořiti své typy, ale naopak jsou zavázáni podávati takové typy, které vzhledem odpovídají názorům komunistické strany.*“²⁰⁵

Podrobování veškerých kulturních oblastí nacionalizaci, komentuje také **Naděžda Melniková-Papoušková**. Dochází však k závěru, že nové umění nepřiřostlo lidem k srdci více, než umění předrevoluční. Obyčejným lidem připadá umění stále stejné, protože jim nejde o marxistické teze, ale v první řadě o podívanou. „*Ti kdo se dívají v SSSR, na sochy a obrazy, konstatují přes všechna usnesení sjezdů a hesla shůry, že z jakési nepochopitelné příčiny kolchozník vypadá, jakoby z oka vypadl předrevolučnímu sedláku, triumfující a vítězný*

²⁰² redaktor časopisu Krasnaja Nov a autor rozhovorů, ze kterých Přítomnost čerpá

²⁰³ STULTUS. Nový sovětský člověk o literatuře a o jiném. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 15. s. 233.

²⁰⁴ Můžeme usuzovat, že se jedná o literárního kritika a spisovatele Františka Götze, který byl také přispěvatelem Přítomnosti.

²⁰⁵ F. G. Rozprava o sovětské literatuře. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 25. s. 398.

*proletář jako jeho utlačený předek a komunistické vůdce těžko rozeznat na portrétech a bitevních obrazech od třídních nepřátel druhu Skobelevova. Dodejme, že přes tuto podobu je mezi starým a novým uměním stejný rozdíl jako například mezi předválečným a poválečným oblekem; a jak známo ani za dřívějších dob ani průměrná ruská látka ani nové umění nevynikaly nejlepší kvalitou.*²⁰⁶

Melniková-Papoušková navazuje na tento článek pokračováním v následujícím čísle. Pokračuje v kritice úpadku ruského umění, jeho podřízení sovětské ideologii a především téměř žádnému odporu proti těmto praktikám, kdy „...umění se musí snižovat k masám a nikoli spotřebitel se povznášet k jeho úrovni.“²⁰⁷ „Nutno po pravdě říci, že téměř nebylo hlasů, jež by se odvážily mluvit o nízké řemeslné a formální kvalitě děl vytvořených za těchto 15 let.“²⁰⁸ Věnuje se dále jednotlivě novým konceptům v malířství, sochařství, ale i domům a bytům. Nakonec dochází k následujícím závěrům: „Výtvarné umění v SSSR je ve „služebném stavu“ a z toho vyplývá i jeho formální úpadek. Dále, hledisko uměleckých kritiků rovná se zhruba tomu, jež vládlo před půldruhým stem let. Posléze je nápadná tendence oddělit se od evropského umění, jako od buržoasního a rozkládajícího se, i víra v určité své vzkříšení, založené na tematickém podkladě.“²⁰⁹

Kladně je autory hodnocený zejména sovětský film. Tento fakt nám kromě první zmínky o ruském filmu v Přítomnosti v roce 1925²¹⁰, potvrzuje také další autor, podepsaný šifrou F.²¹¹ Podle něj jsou Rusové schopní, i přes chatrný námět, zpracovat emočně velice silný film, který následně dokáží využít propagačně. Konkrétně uvádí příklad polární výpravy ledoborcem Čeljuskin, který však byl stržen ledovými krami a následně 13. února 1934 potopen. Z posádky, která se zachránila na jednom z ledovců, udělal ruský film národní hrdiny vítané v Sovětském svazu tisíci lidmi i samotným Stalinem. „Srovnejte jak malý je podnět: nezdařená polární výprava, jejíž oběti neměly ani příležitost k heroickému činu. Musili prostě sedět na ledě, až budou zachráněni. A jaký dokonalý film dovedou Rusové při té příležitosti o sobě poslati do světa.“²¹²

²⁰⁶ MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Vývoj výtvarného umění v Rusku I. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 567.

²⁰⁷ MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Vývoj výtvarného umění v Rusku II. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 37. s. 588.

²⁰⁸ Tamtéž. s. 587-88.

²⁰⁹ Tamtéž. s. 590.

²¹⁰ článek Axela Eggebrechta

²¹¹ Za novinářskou šifrou F. by se mohl skrývat Ferdinand Peroutka.

²¹² F. Angličané a Rusové, částečně také my. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 579.

4.3.4 SHRnutí LET 1934

V roce 1934 bylo v Přítomnosti publikováno 14 článků o Sovětském svazu. Rozdílem oproti předchozím zkoumaným rokům je počet článků zahraničních autorů, který výrazně poklesl. Oproti 11 článkům zahraničních autorů v roce 1924/25, byly v roce 1934 publikovány pouze 2 texty zahraničních autorů. Prvním byl text Lva Trockého, který v něm vzpomínal na lidového komisaře pro vzdělávání a osvětu Anatolije Lunačarského. Druhý článek Iliji Erenburga se týkal ruského filmu a Přítomnost se jej rozhodla publikovat pro jeho citovanost v zahraničním tisku.

Z celkového počtu 14 publikovaných článků v roce 1934 je možné označit šest článků jako kladné, pozitivní v hodnocení k Sovětskému svazu. Jedná se například o článek Evžena Šterna, ve kterém je například ochotný hájit Leninovu diktaturu, jako nutný prostředek pro budoucí nastolení demokracie. Články B. Beneše a Rudolfa Procházky se zamýšlejí nad možností vstupu Sovětského svazu do Společnosti národů, což by oba hodnotili kladně, protože předpokládají, že by Sovětský svaz posílil frontu, která bojuje proti revizi mírových smluv z Versailles. Miloš Vaněk vidí v Sovětském svazu společně s Francií možnou oporu pro Československo. Mezi skupinu kladně hodnotících článků lze zařadit také výše zmíněný text Lva Trockého, který skrze Lunačarského vzdělání, hájí bolševiky před nařčením, že by byli pouze nevzdělanými uzurpátory. Nakonec je opět kladně hodnocený také ruský film a to domácím autorem, který se podepsal šifrou F.

Do skupiny neutrálních článků je možné zařadit oba texty Zdeňka Smetáčka, který sice vítá sblížení se Sovětským svazem, nicméně nechápe ho jako změnu politiky, ale spíše jako pragmatický krok. Podobně je na tom také Ilija Erenburg, který jako první popisoval praktiky Intouristu. Ten i přes zmiňovanou bídu v Sovětském svazu věří, že se vše nakonec zlepší. Do neutrálních článků je zařazen také komentář ke článku časopisu Krasnaja Nov, který měl zřejmě poukázat na zlepšující se situaci dělnictva v Sovětském svazu. I přesto však poukázal také na přetrvávající nevzdělanost.

Kritické články byly v roce 1934 nalezeny pouze čtyři. Prvním je článek Josefa Eduarda Šroma. V něm se zaměřil na hodnocení druhé pětiletky, u které však uvádí, že plán nemůže být nikdy splněný, jestliže vše bude i nadále pod všudypřítomným dohledem diktátorů. O klamání cestovní kanceláří Intourist píše ve svém článku také František Glaser, který zmínil, že navzdory realitě, kterou se jim průvodci snažili vykreslit, je v Sovětském svazu neustále bída. Zbylé dva kritické články se týkaly kultury. V nich autor F. G. a Naděžda Melniková-Papoušková, negativně hodnotili ztrátu typičnosti ruské literatury a úpadek umění.

4.4 ČLÁNKY Z ROKU 1935

4.4.1 POLITIKA

4.4.1.1 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - POLITIKA

Téma Sovětského svazu, jako možného koaličního partnera, případně reflexe jeho sblížení s ostatními státy demokratického světa – zejména pak Evropy – byly častým námětem autorů publikujících v *Přítomnosti* v letech 1934. K těmto autorům se připojuje v roce 1935 také **Josef Eduard Šrom**. Ten se ve svém článku z 9. ledna 1935 zamýšlel nad tím, jakým může být Sovětský svaz spojencem. Na jedné straně poukazuje na komunistickou ideologii, činnost komunistických stran a jejich podporu z SSSR. Proti tomu však staví ochotu k ústupkům, a alespoň zdánlivou společnou motivaci demokratických zemí a SSSR o zachování míru. Dochází tak k následujícím závěrům: *„Sovětský svaz za dané situace je partnerem v mezinárodně-politických a mezinárodně-hospodářských závazcích stejně spolehlivým, jako každý partner jiný. Určité výhrady je třeba míti sice na paměti, ale ty plynou z celkové vnitřní struktury sovětské, která neskýtá pro nás celkem nic neznámého. Této vnitřní struktury a vnitřní situace jest však třeba pečlivě a soustavně si všimati, neboť jedině ona určuje hodnotu partnera.“*²¹³

Téma vytvoření vojenského paktu se Sovětským svazem reflektuje svým článkem také **Zdeněk Smetáček**. Tento článek je do práce zařazen z důvodu reflexe Benešovy cesty do Moskvy, i když je v něm hodnoceno informování Rudým právem o této události. Smetáček v něm dochází ke zjištění, že čeští komunisté z této nové sovětské politiky nemají vůbec radost, a kdyby mohli, vůbec by o těchto událostech neinformovali. Zároveň však Smetáček poukazuje na pozitivní dopady československo-sovětské smlouvy. *„Československá republika uzavřela se Sovětským svazem přátelskou a obrannou smlouvu. Její ministr jel do Moskvy smlouvu podepsat, byl tam přijat tak srdečně, jako doposud žádný evropský státník – a nad tím vším se hlasitě radovali odpůrci komunismu, zatím co komunisté se tvářili velmi odměřeně.“*²¹⁴

Rudolf Procházka naopak ve svém prvním textu v československo-sovětskou spojeneckou smlouvu příliš důvěru nemá a obhajuje průtahy dvoustranné dohody se Sověty. Vysvětluje, že dvoustranné nebo třístranné spolky příliš nepomohou, protože žádný konflikt už nemůže zůstat izolovaný. *„Všichni ostatní musí se do toho dříve či později namíchat, ba již tím, zůstanou-li po nějaký čas neutrální, mohou vyvolat důsledky nedozírného dosahu.“*

²¹³ ŠROM, Josef Eduard. Stalin a Třetí internacionála. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 1. s. 10.

²¹⁴ SMETÁČEK, Zdeněk. Kde je Nedvěd důležitější než Stalin. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 28. s. 440.

(...) *Druhý spolek s Ruskem nám, ryze početně vzato, nestačí, a při tom technicky vůbec sám o sobě nemůže fungovat. Teprve spolu s ostatními činiteli, s jejichž účastí počítáme a kteří zde také nutně mají své slovo, lze jej uplatnit.*“²¹⁵ Zejména pak poukazuje na neúčinnost možné ruské pomoci, protože Sovětský svaz nemá s Československem ani Německem společné hranice. Naopak má společné hranice s Polskem, které pojí s Ruskem dlouhodobě špatné vztahy, a Maďarskem, které je proněmecké.

Procházka ostatně reflektuje československo-sovětskou smlouvu také dalším článkem, který *Přítomnost* publikovala šest dní po jejím podepsání. Článek má název „*Jak Evropa hledá bezpečnost*“ a shrnuje všechny kroky, které evropské velmoci²¹⁶ podnikly, aby zajistily větší bezpečí v meziválečné Evropě. Procházka sice uvádí, že touto smlouvou dochází ke střetům různých idejí, nicméně chápe, že i přesto vítězí jediná myšlenka – a to myšlenka ženevská. „*Dalo to dost práce, než (Sovětský svaz) uznal, že musí vstoupit – a musí se dostat – do Společnosti národů, a nyní zas Laval měl mnoho práce, než mu dokázal, že pakt o vzájemné pomoci musí se držet v rámci Úmluvy a zakládat na jejím článku šestnáctém.*“ Právě přetrvávající sovětská nedůvěra vůči Společnosti národů je podle Procházky problémem, který řeší pouze jednání na úrovni generálů. „*Sovětský komisař, jak ho učí dějinný materialismus, nevěří ničemu než pouhé síle, a pohlíží tudíž i na ženevskou „žvanírnu“ a na všechny ty „pacifistické pastory a baby“ s jistým cynismem.*“²¹⁷

Hubert Ripka navštívil společně s československými novináři Sovětský svaz a svým textem se pokusil odpovědět na Peroutkovu otázku, zda otrásl jeho pobyt v Moskvě jeho demokratickým přesvědčením. „*Mé demokratické vyznání bylo pozorováním sovětských poměrů zoceleno.*“²¹⁸ „*V Sovětském svazu svobody není nebo přesněji, je jí tam velmi málo.*“²¹⁹ Na základě jeho výpovědi je zřejmé, že ačkoliv dochází v sovětském Rusku k rozvoji průmyslu i kultury, absence svobody je něčím, co Ripka jako bytostný demokrat nemůže schvalovat. „*Kdybych byl Rusem, sloužil bych přes všechny své zásadní výhrady režimu, protože bych se chtěl účastnit práce pro ruský lid a pro sovětský stát. Ale stejně otevřeně a důrazně říkám: týž politický realismus vede mě, jako Čechoslováka, vychovaného v prostředí demokratické kultury západní, abych ze všech sil potíral jakékoli pokusy o uplatňování sovětských metod a způsobů v našich poměrech.*“²²⁰

²¹⁵ PROCHÁZKA, Rudolf. K čemu průtahy při smlouvě se Sověty. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 18. s. 275-76.

²¹⁶ A jejich spojenci.

²¹⁷ PROCHÁZKA, Rudolf. Jak Evropa hledá bezpečnost. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 20. s. 312-13.

²¹⁸ RIPKA, Hubert. Demokrat mezi protidemokraty. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 3. s. 36-37.

²¹⁹ Tamtéž. s. 37.

²²⁰ RIPKA, Hubert. Demokrat mezi protidemokraty. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 3. s. 37.

4.4.2 SPOLEČNOST

4.4.2.1 TEXTY ZAHRANIČNÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Natalija Ivanovna Trocká napsala a rozeslala evropskému tisku dopis, kterým upozorňuje na zatčení svého syna Sergeje, který na rozdíl od Lva Trockého žil i nadále v Moskvě. V úvodu dopisu je redakcí časopisu *Přítomnost* – zřejmě opět Ferdinandem Peroutkou – osvětleno, proč se časopis rozhodl dopis zveřejnit. „*Považujeme za loyální vůči strachující se matce otisknout tento dopis, jenž nám byl zaslán s žádostí o uveřejnění.*“²²¹ Natalija Trocká v něm žádá, aby se okolnosti zadržení jejího syna prošetřily.²²² V článku poukazuje také na další bezdůvodné zatýkání, jehož záminkou bylo zabití oblíbeného bolševického vůdce Sergeje Kirova. „*Situace se změnila po zavraždění Kirova a po procesu proti Zinověvovi a Kameněvovi. Korespondence byla úplně přerušena; Serjoža byl zatčen. Čekala jsem den za dnem na nové navázání korespondence. Nyní je tomu však již půl roku, co sedí Serjoža ve vězení.*“²²³

Reakcí na tento dopis je článek otištěný *Přítomností* hned v následujícím čísle. Autor podepsaný šifrou *nn*²²⁴ se v něm ptá Natalie Trocké, kde byla, když stovky podobných Serjožů bezdůvodně zavírala a popravovala GPU pod vedením jejího muže. „*Tehdy přece také zavírali lidi do žalářů na pouhé podezření nebo anonymní denunciaci. Tehdy kvetla GPU nejkrvavějšími květy, a domníváme se asi správně, že jedním z nejčastějších zaměstnání Leona Davidoviče bylo podepisovat rozsudky smrti.*“²²⁵

„*Jak se pracuje v Rusku*“ – tento název nese článek *Ing. A. László*²²⁶ otištěný *Přítomností* 17. 4. 1935 a upozorňující na důležité aspekty sovětského hospodářství, zejména pak průmyslu, z pohledu člověka, který zde jako cizinec pracoval. Uvádí fakt, že všichni zaměstnanci podniků jsou nutně státními zaměstnanci a z toho vyplívají povinnosti, které Evropané neznají. „*Každý člověk musí pracovat na tom místě, na které byl postaven. Může být přeložen do libovolné části ohromné země a nemá práva zdráhati se. Nikdo nesmí změnit svoje povolání anebo nalézt si práci v jiném podniku, jestliže to úřad anebo podnik, který jej doposud zaměstnává, nepovolí.*“²²⁷ Zároveň si všímá uplatnění spousty zahraničních

²²¹ PEROUTKA, Ferdinand. Dopis Natalie Ivanovny Trocké. 1935, roč. 12, č. 25. s. 388.

²²² Její syn Sergej Trocký bude popraven při stalinských čistkách v roce 1937.

²²³ TROCKÁ, Natalija Ivanovna. Dopis Natalie Ivanovny Trocké. 1935, roč. 12, č. 25. s. 388.

²²⁴ Jedná se zcela určitě o československého občana, článek by měl být tedy řazen do kapitoly „Texty domácích autorů“. Dopis je však v práci záměrně řazen hned za dopis Natalie Trocké, protože se jedná o reakci na něj.

²²⁵ nn. Na adresu paní Natalie Ivanovny Trocké. 1935, roč. 12, č. 26. s. 404.

²²⁶ Nepodařilo se dohledat jméno a původ autora. I přesto na základě jména je možné usuzovat, že se jedná o zahraničního autora.

²²⁷ LÁSZLÓ, A. Jak se pracuje v Rusku. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 15. s. 239.

inženýrů v Rusku, zejména pak těch amerických. Rusové k nim chovají sympatie především pro kladný vztah k fordismu – velkovýrobě pro nejširší masy. Líčí výstavbu nových závodů, poukazuje na striktní disciplínu a mezizávodní soutěže. Nakonec uzavírá tím, že je pro nás důležité vývoj v Rusku sledovat. „Sovětské Rusko je země v dynamickém rozvoji a vývinu. Není možno proto udělati nyní určitý závěr. Provádí se tam největší změna, ať již k dobrému anebo k zlému, která se v přítomné době děje na zemi. (...) Proto zaslouží dnešní sovětské Rusko, aby jeho vývoj sledovali všichni ti, kteří chtějí ve své vlastní zemi prováděti změny, anebo zavésti instituce nové.“²²⁸

4.4.2.2 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - SPOLEČNOST

Komsomolská „Pravda“, časopis pro mladou sovětskou generaci, otiskl dopis mladé dívky, který podle autora velmi dobře vykresloval aktuální situaci mezi sovětskou mládeží. Ta se totiž začala, oproti dřívějšímu modelu manželství, raději oddávat volným vztahům. Uvolnění, které se mezi mladými Komsomolci objevilo, se stalo problémem. Značně se zvýšila míra znásilnění a násilností obecně. Zároveň vyvstal problém s placením alimentů na dítě. Nebyl-li zcela jasný otec, řešil se tento problém tak, že žena prostě ukázala na jakéhokoliv muže, kterého označila za otce, a ten pak musel platit přiměřené alimenty. Nakonec zde byl problémem také s porozvodovým řešením bydlení. „Manželství dávno zničené, drží se pohromadě bytem a nemožností odejít. Z ní ovšem vzniká naprosto nezáviděníhodné peklo. Stává se naopak, a není to nezvyklé, že manželé trvajících za každou cenu na rozvodu, a dosáhnouví ho, musí sdílet nadále pokoj i lože.“²²⁹ Autor na závěr podotýká, že ačkoliv došlo ze strany vlády k zanedbání situace, začíná se již projevovat snaha tento problém řešit. I přesto bude řešení situace podle autora ještě chvíli trvat. *Socialistické morálce ukládající v otázkách mravních velmi mnoho odpovědnosti za sebou a za svěřené spolučleny společnosti, se musí sovětská mládež ještě dlouho učit.*²³⁰

Mládeži v Sovětském svazu se věnuje také další série článku, tentokrát nazvaná Sovětská škola dnes. Autor, kterého Přítomnost neuvádí, poukazuje na finanční náročnost vzdělávání v Rusku, kterou je postiženo zejména na vesnicích žijící obyvatelstvo. Autor dále zmiňuje také reorganizaci a rušení několika druhů škol. Poukazuje také na rušení výuky některých předmětů – například dějin. Naopak dochází k „přecpávání“ dětských hlav politickými naukami, ze kterých jsou zmatené a nudí je. Rovněž dodává, že na školách jsou

²²⁸ LÁSZLÓ, A. Jak se pracuje v Rusku. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 16. s. 256.

²²⁹ STULTUS. Láska a manželství v zemi socialismu I. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 5. s. 79.

²³⁰ STULTUS. Láska a manželství v zemi socialismu II. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 6. s. 93.

aplikovány nepřiměřené tresty, o kterých se žákům v Evropě ani nesnilo.²³¹ V pokračování článku pak autor píše také o situaci učitelů, kteří žijí na hranici chudoby. Zmiňuje také naprosto běžné kruté zacházení s dětmi v rodinách i školách, které následně vede k sebevraždám, nebo dělá z dětí chuligány. „V SSSR začíná velký boj o děti a jejich školy. Je to boj s nevzdělaností, zpátečnictvím a byrokracií a mluvě o něm nelze opomenout nejlepšího pomocníka vlády při této činnosti. Kdesi v sovětských novinách nám padla do očí věta nejlépe to vystihující: – příznačným rysem našeho tisku je jeho vášnivost. – Ano ujímá se vášnivě dětí, zastává se jich, dává pocíťovat jejich bídu a nespravedlnosti na nich páchané nekonečnou řadou konkrétních příkladů.“²³²

Miloš Vaněk zase v Přítomnosti komentuje nástup Československa na sovětský trh. Píše o tom, že doteď žádné významné obchodní styky mezi Československem a Sovětským svazem nebyly navázány. Proto bude ještě dlouho trvat, než skutečně dojde k situaci, kdy obrat zboží bude plánované dvě miliardy korun. „Čili: obchodní smlouvou nic se ještě nestalo pozitivně. Jen negativní složky, jen překážky byly odstraněny. Ale naplnit rámec smluvní obsahem, učinit, aby smlouva měla smysl, který mít má, může a musí – toť otázka rozhledu, iniciativy a aktivity osob a institucí na obou stranách. Otázka budoucnosti.“²³³

Článek s názvem „Ze sovětské soudní síně“ by se dal označit jako série soudniček. Autor, jehož jméno není uvedeno, píše o tom, že názor na Sovětský svaz by si měl člověk udělat ne od lidí, kteří jeli do SSSR s ruskou cestovní agenturou Intourist – která ukazuje lidem jen to, co chce, aby viděli – ale spíše má pátrat v nové ruské literatuře. A tak se dostává nakonec také ke knize sovětského žurnalisty Liebermanna s názvem „Ve jménu sovětů“. Z ní autor zjišťuje, že nejlépe lze sovětskou společnost pochopit na základě soudních archivů. „Liebermann správně usuzuje, že o skutečném životě poví soudní archivy víc...“²³⁴ Uvádí tedy 6 soudních případů, které však příliš dobrý obraz o obyvatelstvu Sovětského svazu nedělají. Nicméně i přesto autor zakončil svůj text s vírou, že v Rusku skutečně vzniká nový druh „socialistického člověka“. „Obraz nového socialistického člověka, jak se nám nejpravdivěji podává z těchto několika případů z moskevské soudní síně, není radostný. (...) Nedostatky tohoto lidského základu sovětské výstavby jsou dnes již známy sovětským politickým i uměleckým vůdcům, kteří začínají propagovati nutnost nápravy. (...)

²³¹ STULTUS. Sovětská škola dnes. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 17. s. 262-64.

²³² STULTUS. Sovětská škola dnes. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 19. s. 303.

²³³ VANĚK, Miloš. Obchodní smlouva se Sověty podepsána. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 13. s. 195.

²³⁴ OCCIDENTALIS. Ze sovětské soudní síně. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 32. s. 504.

*Podle Bucharina již se líhnou noví skvělí lidé, aktivní, tvořiví, trojnásobně živí. Přejeme Bucharinovi, který není jedním z nich, aby se jich dočkal.*²³⁵

Na soudní tematiku navazuje článek „*V sovětských ženských trestnicích*“ **Lenky Koerberové**, která dostala možnost navštívit v Sovětském svazu ženské trestnice a kolonie, s výjimkou těch politických. Mapuje osudy některých dívek, související s jejich zatčením. Zároveň se na určité otázky doptává ředitelky kolonie. Největší problém však nespaturuje v podmínkách v pracovních táborech, které hodnotí, jako ucházející, ale v přeplněnosti věznic.²³⁶ „*Přesvědčila jsem se, že v obrovském vězení Tagance bylo dva tisíce dvě stě trestanců. V nespočetných místnostech jsou muži uvězněni vždycky po čtyřech nebo po pěti. Naproti tomu sto devadesát uvězněných žen je rozděleno pouze do tří ložnic.*“²³⁷

Autor podepsaný šifrou **V. G.**²³⁸ srovnává práci v Československu a v sovětském Rusku. „*Lidem, kteří od nás byli se podívat v SSSR, se tam líbilo. Položte jim však otázku: chtěl byste, chtěla byste tam zůstat? A dostanete odpověď: ne, nechtěl bych, nechtěla bych. Což jest důkazem, že dnešní rusofilství našich rusofilů neproniká jejich duši. Ano, líbilo se jim tam. Ale zůstat by tam nechtěli. To proto, že svoje pražské pohodlíčko by nedali za nepohodlí lidí v SSSR, kteří více než chlebem jsou živi – a to je na nich silné a krásné – vírou v dílo.*“²³⁹

Autor hovoří o tom, že je třeba chválit Rusy za to, nakolik dokázali své pracovní tempo navýšit. Nicméně i přesto je jak jejich pracovní tempo, tak i kvalifikovanost práce daleko za československým průměrem. „*Pracovní tempo v SSSR, jest dnes hotovým zázrakem proti širokému ruskému „ničevu“ z doby předválečné. Ale jest pomalé proti našemu pracovnímu tempu. U nás jest řada lidí, kteří chválí vše, co jest v SSSR, a domnívají se, že tuto chválu posílí tím, když budou ohrnovati rty nad vším, co jest u nás. Nuže: tito lidé nepomohou ani SSSR, ani nám.*“²⁴⁰ Zakončuje tedy kritikou zejména československých rusofilů, kteří pouze poukazují na drobné nedostatky doma, aniž by poukázali také při chvále Sovětského svazu na jeho zásadní nedostatky. *Kdyby někteří rusofilové, milovníci SSSR, místo chvály SSSR našli si u nás kousek, na kterém by pracovali, bylo by snad lépe.*²⁴¹

²³⁵ OCCIDENTALIS. Ze sovětské soudní síně, In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 32. s. 507-8.

²³⁶ KOERBEROVÁ, Lenka. V sovětských ženských trestnicích. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 42. s. 668-71.

²³⁷ Tamtéž. s. 671.

²³⁸ Podle autorů publikujících v *Přítomnosti* můžeme usuzovat, že je jedná o Václava Gutwirtha.

²³⁹ G. V. U nás a v SSSR, In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 44. s. 692.

²⁴⁰ Tamtéž. s. 692.

²⁴¹ Tamtéž. s. 692.

4.4.3 KULTURA

4.4.3.1 TEXTY DOMÁCÍCH AUTORŮ - KULTURA

Naděžda Melniková-Papoušková se zaměřuje ve svém článku z 20. 2. 1935 na ruskou pohádku. Snaží se v ní nalézt nové motivy, což se jí nakonec také daří. Rozdíly však nejsou tak veliké, jak by se dalo očekávat. Mnohdy došlo k zásahu pouze ve smyslu změny vládnoucí struktury v Rusku – gubernátor byl nahrazen výkonným výborem, v některých pohádkách je přidaná zmínka o rudé armádě. Nicméně na dějovou linku tyto změny nemají zásadní vliv. I přesto je možné bezesporu mluvit o modernizaci ruské pohádky, protože se pisateli pohádek stávají také malé děti či mladí lidé do 30 let. „Změnil se nejen ráz pohádky, ale i pohádkářů. Obojí se modernizovalo a tím i omládló.(...) Tito maličtí, stejně jako výrostci a mladí lidé, řekněme do 30 let, kteří znali málo předválečný život a viděli něco, o čem se jejich dědům ani nesnilo, vkládají nový nebo obnovený obsah do starodávné pohádky zděděné po předcích.“²⁴²

Posledním kulturním článkem v letech 1935 byl text rovněž Melnikové-Papouškové, která se na základě rozhovorů snaží poskytnout vhled do názorů šesti ruských spisovatelů²⁴³, kteří navštívili Československo. Otázky se však nejčastěji týkaly samotné jejich návštěvy, kdy značná část z hostů nejčastěji obdivovala československá města, jejich památky a dokonce i českou kuchyni – je tedy jen velmi obtížné hledat v tomto článku názor na Sovětský svaz. I přesto lze najít jisté náznaky, jako třeba údiv nad fungováním baťových závodů ve Zlíně, nebo tím, že v Československu nejsou stíháni lidé bez vyznání. Spisovateli je zároveň chválena kvalita československých výrobků, která je dle Kupalových slov vyšší než v Sovětském svazu.²⁴⁴

²⁴² MELNIKOVA-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Také v sovětech žije pohádka. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 7. s. 109.

²⁴³ Karavajová, Kupal, Tretjakov, Mykytenko, Fadějev, Tolstoj

²⁴⁴ MELNIKOVA-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Z rozhovorů se sovětskými spisovateli. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 42. s. 665-67.

4.4.4 SHRUTÍ LET 1935

V roce 1935 bylo možné nalézt 16 článků o Sovětském svazu. Opět se zde potvrzuje poznatek, že články zahraničních autorů jsou otištěny již pouze v nezbytně nutném případě, K reflexi Sovětského svazu se již užívá převážně autorů domácích. Z toho důvodu byly v Přítomnosti v roce 1935 publikovány opět pouze dva články zahraničních autorů a to dopis Natalie Ivanovny Trocké²⁴⁵ a článek Ing. A. Lászla.²⁴⁶

V roce 1935 se stanovená hypotéza o kladném hodnocení Sovětského svazu v letech 1934 a 1935 vyvrací. Po sečtení článků z let 1934 a 1935 je získán vzorek 30 textů, z nichž 10 bylo pozitivních a 11 negativních v hodnocení k Sovětskému svazu. Ze zbylých 9 nebylo možné jasný názor vysledovat.

V samotném roce 1935 hodnotilo Sovětský svaz 7 z 16 publikovaných článků negativně. Pouze 4 jej hodnotily pozitivně. Jednalo se zejména články z politické rubriky, které se věnovaly podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy. Je možné zde tedy zařadit texty Josefa Eduarda Šroma, Zdeňka Smetáčka nebo Rudolfa Procházky, který nakonec svým druhým textem hodnotil podpis smlouvy také kladně, a to i navzdory poznámce, že smlouva musí vycházet z hlubší spolupráce uvnitř Společnosti národů. Tito autoři se zároveň shodují na tom, že i když vnímají Sovětský svaz jako partnera pro zachování míru v Evropě, nezanikají tím oběma národy staré rozdíly.

Neutrálně hodnotících článků, nebo těch, ze kterých nelze názor vysledovat, bylo možné najít v roce 1935 pět. Jednalo se například o článek Ing. A. Lászla a autora podepsaného jako V. G., kteří se zaměřili na hodnocení práce v Sovětském svazu. Dále zde můžeme řadit také článek Miloše Vaňka, který komentoval vznik československo-sovětské obchodní dohody a také text Naděždy Melnikové-Papouškové, o rozhovorech se sovětskými spisovateli, kteří navštívili Československo.

Negativně hodnotil Sovětský svaz například Hubert Ripka, který nesouhlasil s jeho nedemokratickými metodami. Mezi kritické články však můžeme zařadit také dopis Natalie Ivanovny Trocké, článek reagující na tento dopis podepsaný šifrou *nn* nebo oba články označené jako Stultus, které se věnovaly sovětské mládeži. První článek kritizoval uvolnění mezi mladými komsomolci a s tím spojené výtržnosti. Druhý pak negativně hodnotil nový školský systém, který zrušil výuku důležitých předmětů a nahradil je politickými vědami, kterým děti nerozuměly. Rovněž zde můžeme zařadit článek Lenky Koerberové,

²⁴⁵ Ten byl otištěn na základě žádosti v dopise, které se redakce rozhodla vyhovět.

²⁴⁶ Jeho původ se nepodařilo dohledat. Dle jména je usuzováno, že se jedná o zahraničního autora.

kteřá navštívila sovětské ženské věznic a pracovní tábory. Ty sice nehodnotí ryze negativně, ale současně zmiňuje neuvěřitelnou přeplněnost věznic a také skutečnost, že jí nebyl povolen vstup do politických táborů. Poslední, zde zařazený článek má název „*Ze sovětské soudní síně*“ a zaměřuje se na publikaci sovětského žurnalisty Liebermana, ve které publikoval sedm případů projednávaných moskevskými soudy. Na jejím základě uznává, že prezentovaný obraz nového socialistického člověka není příliš radostný. Jak však vyplývá z článků podobně uvažujících autorů,²⁴⁷ již brzy očekávají nápravu.

Přítomností byly reflektovány také důležité události z let 1934 a 1935 jako uznání Sovětského svazu Československem, vstup Sovětského svazu do Společnosti národů a podpis československo-sovětské spojenecké smlouvy. Právě reflexe obou smluv – tedy jak uznání Sovětského svazu 9. června 1934, tak i podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy 16. května 1935 – je pro tuto práci velmi důležitá. Texty, zabývající se těmito událostmi ostatně tvoří převážnou část článků o Sovětském svazu, které Přítomnost publikovala v politické rubrice v těchto dvou letech.

Stalinský teror, který započal krátce po atentátu na Kirova v roce 1934, byl Přítomností sledován také, a to dvěma články Ferdinanda Peroutky. Prvním je článek s názvem „*Vše je jim dovoleno*“, kterým komentoval první proces po atentátu na Kirova. Druhým článkem pak byl obecnější text s názvem „*Třisky a piliny*“, ve kterém Peroutka přirovnával sovětské procesy ke stejně zločinnému chování, jaké předváděl světu nacistický režim v Německu. Stalinský teror byl zmíněn také v dopise Natalie Ivanovna Trocké.

²⁴⁷ viz článek Iliji Erenburga

5 ZÁVĚR

V úvodu byl stanoven jako cíl práce zjistit, jak psali autoři časopisu *Přítomnost* o Sovětském svazu v letech 1924/25 a 1934/35. Součástí tohoto cíle bylo také srovnání těchto dvou období. Přitom byla stanovena hypotéza, že v prvních dvou letech budou převažovat na stránkách časopisu *Přítomnost* negativní či kritické články vůči Sovětskému svazu. K této hypotéze vedlo zjištění, že československý tisk v první republice byl ovlivněn politickými stranami či ideovými skupinami. Nejinak tomu bylo i v případě časopisu *Přítomnost*. Právě s ohledem na aktuální stanovisko nejvyšších představitelů československé politiky,²⁴⁸ se kterými se Ferdinand Peroutka, jako šéfredaktor *Přítomnosti* často názorově shodoval, bylo možné usuzovat, že jím vedený časopis bude těmito názory jistým způsobem ovlivněný.

Tento názor je však možno usuzovat také ze samotného Peroutkova vztahu ke komunistické ideologii. Ten byl, na základě prozkoumání osmi Peroutkových článků o Sovětském svazu, které byly publikovány ve zkoumaném období, převážně negativní a kritický vůči komunistické ideologii a zejména pak nesmyslnému vraždění.

V letech 1924/25 byla převážná část textů o Sovětském svazu převzata od zahraničních autorů. Konkrétně se jednalo o 11 z 19 publikovaných textů o Sovětském svazu. Z toho můžeme usuzovat, že *Přítomnost* neměla dostatek domácích redaktorů, věnujících se právě problematice Sovětského svazu. V těchto dvou letech zcela chybí významní autoři, kteří se vyskytují v letech 1934 a 1935 – například Naděžda Melniková-Papoušková nebo Miloš Vaněk. Zato však od roku 1924 pravidelně reflektuje dění v Sovětském svazu Josef Eduard Šrom.

Z celkového počtu 19 textů²⁴⁹ hodnotily Sovětský svaz pozitivně pouze dva články, osm bylo psáno neutrálně nebo z nich nebylo možné názor usuzovat a zbylých devět článků bylo vůči Sovětskému svazu kritických. Jestliže bychom měli rozdělit hodnocení na základě původu článků, je možné zjistit, že největší počet článků je negativních a tedy i kritických vůči Sovětskému svazu – konkrétně 4 texty zahraničních autorů a 5 textů domácích autorů. Je možné také nalézt 5 neutrálních textů zahraničních autorů, oproti 3 neutrálním textům domácích autorů. Pozitivní články je možné nalézt pouze dva a to u zahraničních autorů. Jedná se konkrétně o články Chamberlina a Eggebrechta.

Stanovená hypotéza, že v prvních dvou letech bude Sovětský svaz vnímán *Přítomností* spíše negativně, se tedy na základě 9 negativních a pouze 2 pozitivních článků potvrzuje.

²⁴⁸ Zejména pak prezidentů Masaryka a Beneše.

²⁴⁹ Texty historika Chamberlina (4), Hyppolita Boczkowskeho (4) a Josefa Eduarda Šroma (2+2) vycházely jako články na pokračování – bylo tedy rozděleny do několika čísel.

Pro léta 1934 a 1935 byla v úvodu stanovená hypotéza, že bude Sovětský svaz vnímán redaktory časopisu *Přítomnost* naopak spíše pozitivně. To znamená, že bude převažovat počet pozitivních článků nad negativními. Bylo tak stanoveno zejména proto, že v těchto letech podnikl Sovětský svaz četné kroky ke sblížení nejen s evropskými mocnostmi, ale také s Československem, které se mohly promítnout také do hodnocení redaktory *Přítomnosti*.

V roce 1934 bylo publikováno *Přítomností* celkem 14 článků o Sovětském svazu. 6 z těchto článků hodnotily Sovětský svaz pozitivně, 4 k němu byly kritické a 4 neutrální, nebo se z nich nedal názor usuzovat. Zdánlivě se tedy hypotéza potvrzuje. Nicméně v roce 1935 bylo publikováno dalších 16 článků, které byly vůči Sovětskému svazu převážně negativní. Konkrétně se jednalo o 4 články pozitivní, 7 hodnotilo Sovětský svaz negativně a 5 článků bylo neutrálních, nebo se z nich názor nedal usuzovat. Celkově se tedy za tyto dva roky jedná o 30 článků o Sovětském svazu, z nichž 10 je pozitivních, 11 je kritických nebo negativních vůči Sovětskému svazu a ze zbylých 9 se nedal názor usuzovat, nebo byly neutrální. Tímto se druhá, v úvodu stanovená hypotéza, vyvrací.

Při srovnání agendy dochází také ke změně oproti roků 1924/25. Už se neobjevují charakteristiky sovětských vůdců a články pojednávající o krutosti Čěky (GPU). Zato se v politické rubrice v roce 1934 objevují úvahy o možném přehodnocení vztahů k Sovětskému svazu. Ty jsou v roce 1935 nahrazeny články, ve kterých jednotliví autoři již zvažují možné výhody spojení se Sovětským svazem. V letech 1934/35 už také není možné nalézt charakteristiky sovětské ideologie a tisku. Naopak se *Přítomnost* více věnuje životu v Sovětském svazu, a to na základě reflexe zlepšujících se pracovních, ale také životních podmínek. Objevují se však také články, které pojednávají o praktikách sovětské cestovní kanceláře *Intourist*.

Pro léta 1934 a 1935 je zároveň možné sledovat trend ubývání přeložených textů zahraničních autorů, které pojednávaly o Sovětském svazu. Jak v roce 1934, tak i v roce 1935 je možné najít pouze 2 články zahraničních autorů. V roce 1934 se jedná o články Lva Trockého a Iliji Erenburga, v roce 1935 zase *Přítomnost* publikovala články Natalie Ivanovny Trocké a Ing. A. Lászla. Tento malý počet článků zahraničních autorů je možné srovnat s roky 1924 a 1925, ve kterých články zahraničních autorů převažovaly. Za deset let tedy počet textů zahraničních autorů poklesl z 11 na pouhé 4. Na základě informace, že článků o Sovětském svazu v letech 1934 a 1935 přibývá, je možné usoudit, že *Přítomnost* již získala dostatek kvalitních domácích autorů, kteří dokázali o Sovětském svazu informovat.

I přes značný počet negativních článků, jsou události, které vedly ke sblížení Sovětského svazu s Československem, autory *Přítomnosti* hodnoceny pozitivně. Zjištění, zda byly tyto události časopisem *Přítomnost* reflektovány, bylo zároveň druhotným cílem této práce.

První událostí bylo uznání Sovětského svazu Československem 9. června 1934. Této události se věnovali tři autoři časopisu *Přítomnost* – Zdeněk Smetáček, Rudolf Procházka a Miloš Vaněk. Zdeněk Smetáček ve svém článku píše o tom, že sblížení sovětského Ruska s evropskými státy bylo vyvoláno oboustrannou potřebou větší bezpečnosti, čímž poukazuje zejména na skutečnost, že vzájemným sblížením nezanikají staré rozdíly. Rudolf Procházka ve svém článku uvedl, že navázání normálních vztahů se Sovětským svazem je motivováno důvodem vytvoření bloku všech států, potřebujících a hájících mír. Miloš Vaněk se vyjádřil k uznání Sovětského svazu článkem „*Sověty a nová evropská konstelace*“ otištěném dva týdny po uznání Sovětského svazu. V něm zmiňuje, že Československo může nyní znormalizovat svůj poměr k Sovětskému svazu, protože i Sovětský svaz reviduje svůj vztah ke Společnosti národů, o které už nemluví jako o organizaci, která připravuje imperialistickou válku proti Sovětům.

Druhou událostí, jejíž reflexi časopisem *Přítomnost* si dala tato práce za cíl vysledovat, byl vstup Sovětského svazu do Společnosti národů. Samotné přijetí Sovětského svazu 18. září 1934 nekomentoval žádný z autorů *Přítomnosti*. Texty, poukazující na vhodnost přijetí Sovětského svazu do Společnosti národů, publikovala *Přítomnost* ještě před 18. zářím 1934. Jednalo se například o článek B. Beneše, který se již 2. května 1934 zamýšlel, jaké výhody by členství sovětského Ruska ve Společnosti národů přineslo pro Malou dohodu. Stejně tak uvažoval také Miloš Vaněk. Ten však výhody členství Sovětského svazu ve Společnosti národů spatřoval v zajištění celkově větší celosvětové bezpečnosti.

Třetí událostí byl podpis československo-sovětské spojenecké smlouvy 16. května 1935, tedy přesně dva týdny po podpisu podobné smlouvy francouzsko-sovětské. Tato událost byla pozitivně reflektována opět několika autory *Přítomnosti*. Vyjádřil se k ní například Zdeněk Smetáček, který sice svým textem poukazoval zejména na zdrženlivý postoj československých komunistů k této smlouvě, zároveň však uvedl, že se jedná o přátelskou smlouvu, která byla stvrzena srdečným přijetím ministra zahraničí Beneše v Sovětském svazu. Rudolf Procházka publikoval na toto téma dva texty. V prvním z nich, týden před podpisem smlouvy, poukazoval na zbytečnost dvoustranných obraných smluv, protože vzniklý konflikt by stejně nemohl již zůstat izolovaný. Avšak ve druhém textu, který *Přítomnost* publikovala týden po podpisu smlouvy, již zmínil její důležitost, kdy navzdory střetu idejí vítězí jedna hlavní idea – idea ženevská.

Poslední událostí sledovanou na stránkách časopisu *Přítomnost*, je počátek stalinského teroru na přelomu let 1934 a 1935. K těmto událostem v Sovětském svazu se za redakci vyjádřil sám Ferdinand Peroutka. Poprvé tak učinil článkem z 29. prosince 1934, ve kterém odsoudil krátký soudní proces, v jehož důsledku byla popravena velká spousta nevinných lidí. Na tento článek pak navazuje druhým z 16. ledna 1935 s názvem „*Třísky a piliny*“, ve kterém srovnává stalinské procesy a režim s nacistickým režimem v Německu. O jeho názoru na tyto procesy vypovídá skutečnost, že rozsudky nenazývá trestem smrti, ale mluví zcela otevřeně o zabíjení, což nejlépe dokládá věta: „*Není to zabíjení vinných: je to zabíjení rukojmí – opět válečný to zvyk. Není to trest smrti, je to státem prováděný lynch.*“²⁵⁰

Tuto práci je tedy možné shrnout potvrzením či vyvrácením v úvodu stanovených hypotéz. Primárním cílem práce bylo zjistit, jak psali autoři *Přítomnosti* o Sovětském svazu v letech 1924/25 a 1934/35. Součástí cíle bylo také srovnání těchto dvou období, přičemž první hypotéza předpokládala, že v letech 1924/25 bude Sovětský svaz vnímán spíše negativně – tedy, že budou převažovat články s negativním postojem k Sovětskému svazu. Tato hypotéza se potvrdila 9 články negativními ku 2 pozitivním. Druhá stanovená hypotéza předpokládala, že v letech 1934/35 bude Sovětský svaz vnímán spíše pozitivně – tedy, že budou převažovat pozitivní články o Sovětském svazu nad negativními a kritickými. Důvodem takto stanovené hypotézy byla úprava vztahů Sovětského svazu vůči Společnosti národů a Československu. Tato hypotéza se naopak nepotvrdila z důvodu 11 negativních článků a pouze 10 pozitivních.

Posledním cílem práce bylo zjistit, zda autoři *Přítomnosti* psali o důležitých událostech v letech 1934 a 1935 – uznání Sovětského svazu Československem, vstupu Sovětského svazu do Společnosti národů, podpisu československo-sovětské spojenecké smlouvy a stalinském teroru z přelomu let 1934/35. Všechny tyto události *Přítomnost* alespoň dvěma články reflektovala. Výjimku tvoří pouze vstup Sovětského svazu do Společnosti národů, který *Přítomnost* nereflektovala po 18. září 1934²⁵¹ žádným článkem. Přitom byla potvrzena hypotéza, že události, které vedly ke sblížení Československa se Sovětským svazem, budou vnímány pozitivně. Zatímco druhá hypotéza předpokládala, že stalinské procesy budou vnímány naopak negativně, což nám také potvrzují články Ferdinanda Peroutky a Natalie Ivanovny Trocké.

²⁵⁰ PEROUTKA, Ferdinand. *Třísky a piliny*, In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 2, s. 18.

²⁵¹ Datum vstupu Sovětského svazu do Společnosti národů.

6 SEZNAM ZKRATEK

RSFSR	Ruská sovětská federativní socialistická republika
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik (Sovětský svaz)
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
Čeka	Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží při Radě lidových komisařů RSFSR – první ze série tajných policíí Sovětského svazu.
GPU	Státní politická správa – nástupce Čeky
OGPU	Jednotná státní politická správa – nástupce GPU
NKVD	Lidový komisariát vnitřních záležitostí – státní orgán zabývající se vnitřní bezpečností
ČSR	Československá republika
Ing.	Inženýr (akademický titul)

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

PRIMÁRNÍ PRAMENY

- PEROUTKA, Ferdinand. Komunisté jakožto živel vládní? In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 22. s. 337-339.
- PEROUTKA, Ferdinand. Zbolševizování bolševismu In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 34. s. 529-531.
- PEROUTKA, Ferdinand. Lenin? In *Přítomnost*. 1925, roč. 1, č. 3. s. 34-36.
- PEROUTKA, Ferdinand. O praporu rudém a šedivém I. In *Přítomnost*, 1925, roč. 2, č. 1. str. 1-2.
- PEROUTKA, Ferdinand. O praporu rudém a šedivém II. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 4. s. 56-57.
- PEROUTKA, Ferdinand. Nezapomínejme na Rusko. In *Přítomnost*. 1934, roč. 9, č. 10. s. 145.
- PEROUTKA, Ferdinand. Vše je jim dovoleno. In *Přítomnost*. 1935, roč. 11, č. 52. s. 816-17.
- PEROUTKA, Ferdinand. Třísky a piliny. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 2. s. 17-18.
- PEROUTKA, Ferdinand. Vzpomínky na A. Bloka. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 74.
- ŠROM, Josef Eduard. Sovětští vůdci jako řečníci. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 23. s. 358.
- ŠROM, Josef Eduard. Žurnalistika v sovětském Rusku. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 50. s. 793-813.
- ŠROM, Josef Eduard. Deset let po smrti Leninově. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 3. s. 33.
- ŠROM, Josef Eduard. Stalin a Třetí internacionála. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 1. s. 10.
- BOCZKOWSKI, Hyppolit. Vše je nám dovoleno. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 7. s. 99.
- BOCZKOWSKI, Hyppolit. Vše je nám dovoleno IV. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 12. s. 182.
- BOCZKOWSKI, Hyppolit. Don Juan revoluce. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 19. s. 294.
- KAMENINA, A. Bolševismus – velká móda. In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 27. s. 418-419.
- ADOLF, Jaroslav. Metoda americká – Ford, ruská – Lenin. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 29. s. 459.
- ADOLF, Jaroslav. O věčném studentu ruském, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 44. s. 701-702.
- HOSTOVSKÝ, Josef. Inteligence česká a ruská. In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 44. s. 690.
- G. V. U nás a v SSSR, In *Přítomnost*. 1935. roč. 12, č. 44. s. 692.
- BENEŠ, B. Rusko a Společnost národů. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 18. s. 275.
- SMETÁČEK, Zdeněk. Co vede Rusko k demokratické Evropě? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 24. s. 371-372.
- SMETÁČEK, Zdeněk. Dvě cesty do Moskvy, třetí do Ženevy. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 34. s. 529-531.
- SMETÁČEK, Zdeněk. Kde je Nedvěd důležitější než Stalin. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 28. s. 440-442.

- SMETÁČEK, Zdeněk. Karlín proti Moskvě? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 29. s. 452.
- PROCHÁZKA, Rudolf. Jak jsme uznali sovětské Rusko. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 25. s. 385.
- PROCHÁZKA, Rudolf. K čemu průtahy při smlouvě se Sověty. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 18. s. 275-76.
- PROCHÁZKA, Rudolf. Jak Evropa hledá bezpečnost. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 20. s. 312-13.
- VANĚK, Miloš. Sověty a nová sovětská konstelace. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 26. s. 407-410.
- VANĚK, Miloš. Obchodní smlouva se Sověty podepsána. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 13. s. 195.
- GLASER, František. Co se cizinci za návštěvy Ruska neukazuje. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 35. s. 551.
- ŠTERN, Evžen. Kam spěje SSSR? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 42. s. 667-670.
- ŠTERN, Evžen. Kam spěje SSSR? In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 43. s. 681.
- STULTUS. Nový sovětský člověk o literatuře a o jiném. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 15. s. 233.
- STULTUS. Láska a manželství v zemi socialismu I. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 5. s. 79.
- STULTUS. Láska a manželství v zemi socialismu II. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 6. s. 93.
- STULTUS. Sovětská škola dnes. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 17. s. 262-64.
- STULTUS. Sovětská škola dnes. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 19. s. 303.
- F. G. Rozprava o sovětské literatuře. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 25. s. 398.
- MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Vývoj výtvarného umění v Rusku I. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 567.
- MELNIKOVÁ-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Vývoj výtvarného umění v Rusku II. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 37. s. 588-590.
- MELNIKOVA-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Také v sovětech žije pohádka. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 7. s. 109
- MELNIKOVA-PAPOUŠKOVÁ, Naděžda. Z rozmluv se sovětskými spisovateli. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 42. s. 665-67.
- F. Angličané a Rusové, částečně také my. In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 579.
- RIPKA, Hubert. Demokrat mezi protidemokraty. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 3. s. 36-37.
- TROCKÁ, Natalija Ivanovna. Dopis Natalie Ivanovny Trocké. 1935, roč. 12, č. 25. s. 388.
- nn. Na adresu paní Natalie Ivanovny Trocké. 1935, roč. 12, č. 26. s. 404.
- OCCIDENTALIS. Ze sovětské soudní síně. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 32. s. 504-508.

- KOERBEROVÁ, Lenka. V sovětských ženských trestnicích. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 42. s. 668-71.
- CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska, In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 44. s. 701.
- CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska III, In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 45. s. 716.
- CHAMBERLIN, William Henry. Vůdčí osobnosti sovětského Ruska IV, In *Přítomnost*. 1924, roč. 1, č. 45. s. 726.
- ZIELINSKI, Lud. Rudá armáda, jako nástroj sovětské politiky, In *Přítomnost*. 1924, roč. 2, č. 6. s. 86.
- HIGH, Stanley. Triumf ateismu v Rusku, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 75-78.
- KLINGER, Witold. Bolševismus a věda, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 16. s. 250-251.
- RANSOME, Arthur. Trocký jako literární kritik, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 2. s. 30.
- GORKÝ, Maxim. Rozum a Rusko, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 5. s. 74-75.
- TYŇANOV, Jurij. Současná ruská literatura, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 22. s. 346.
- EGGBRECHT, Axel. Ruský film, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 46. s. 731.
- LEDNICKI, Waclaw. Sovětská beletristika, In *Přítomnost*. 1925, roč. 2, č. 49. s. 772-775.
- TROCKÝ, Lev. Diletant v ruské revoluci, In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 2. s. 27.
- ERENBURG, Ilja. Sovětští lidé, In *Přítomnost*. 1934, roč. 11, č. 36. s. 568-570.
- LÁSZLÓ, A. Jak se pracuje v Rusku. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 15. s. 239.
- LÁSZLÓ, A. Jak se pracuje v Rusku. In *Přítomnost*. 1935, roč. 12, č. 16. s. 256.

SEKUNDÁRNÍ ZDROJE

- BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8. s. 162.
- ČECHUROVÁ, Jana a Jan RANDÁK. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-309-9.
- KLIMEK, Antonín a Eduard KUBŮ. *Československá zahraniční politika 1918-1938: kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Řada dějin mezinárodních vztahů, 4. ISBN 80-85241-88-9.
- KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: život v novinách 1895-1938*. Litomyšl: Paseka, 2003. ISBN 8071855685.
- KOSATÍK, Pavel. *Ferdinand Peroutka: pozdější život (1938-1978)*. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-294-5.
- KOVTUN, Jiří. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918-1935*. Praha: Torst, 2005. ISBN 8072152548.
- OTÁHAL, Milan. *Ferdinand Peroutka - muž přítomnosti*. Praha: Melantrich, 1992. Slovo k historii.
- PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2., dopl. vyd., V Albatrosu 1. vyd. Praha: Albatros, 2001. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-00987-0.
- REIMAN, Michal. *Zrod velmoci: dějiny Sovětského svazu 1917-1945*. Praha: Karolinum, 2013, 583 s. ISBN 978-80-246-2266-8.
- SERVICE, Robert. *Soudruzi: světové dějiny komunismu*. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0105-8.
- SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada, 2014. Žurnalistika a komunikace (Grada). ISBN 978-80-247-3568-9.
- WÖGERBAUER, Michael, Petr PÍŠA, Petr ŠÁMAL a Pavel JANÁČEK. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014*. ISBN 8088069114.